

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

ELS MOVIMENTS PER L'AUTODETERMINACIÓ A EUROPA

UNA CARTOGRAFIA ANALÍTICA

MARC SANJAUME CALVET
JORDI MAS ELIAS
IVAN SERRANO BALAGUER

FUNDACIÓ

JOSEP IRLA

ELS MOVIMENTS PER L'AUTODETERMINACIÓ A EUROPA

UNA CARTOGRAFIA ANALÍTICA

MARÇ DE 2022

This publication is financed with the support of the European Parliament (EP). The EP is not responsible for any use made of the content of this publication. The editor of the publication is the sole person liable.

Dipòsit legal: B 2399-2022

ISBN: 978-84-09-37795-4

ELS MOVIMENTS PER L'AUTODETERMINACIÓ A EUROPA

UNA CARTOGRAFIA ANALÍTICA

MARC SANJAUME-CALVET, Universitat Pompeu Fabra

JORDI MAS ELIAS, Universitat Oberta de Catalunya*

IVAN SERRANO BALAGUER, Universitat Oberta de Catalunya*

* Parc Mediterrani de la Tecnologia, Edifici B3, Castelldefels (Barcelona, Catalunya).

SUMARI

	RESUM	7
1	INTRODUCCIÓ	11
2	OBJECTIUS I ENFOCAMENT GENERAL	17
3	BREU REVISIÓ DE LA BIBLIOGRAFIA ESPECIALITZADA	21
4	DADES I MÈTODE D'ANÀLISI	29
5	ANÀLISI, CARTOGRAFIA I RESULTATS	35
6	DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS	53
7	REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES	57

RESUM

Els moviments sobiranistes i regionalistes, lluny de ser una anomalia, representen una peça central de la política europea. De fet, més de 200 milions d'europaus viuen avui dia en regions situades a estats de la UE que formulen demandes d'autogovern o de sobirania plena. Aquestes demandes polítiques sovint han estat descrites de manera despectiva per part dels grups polítics majoritaris i de les institucions estatals. Intel·lectuals de renom també han reproduït discursos contraris a aquestes demandes territorials, tot reforçant prejudicis molt arrelats al pensament polític modern. En aquest marc, les demandes polítiques de les minories acostumen a ser presentades com a retrògrades, conservadores, il·liberals, egoistes i oportunistes, és a dir, com una «revolta contra la Modernitat», com va expressar el sociòleg Seymour Martin Lipset (1922-2006) en relació a les demandes perifèriques. Tenen fonament, aquests prejudicis? Què en sabem, d'aquests moviments? Quina presència i suport tenen? Quins factors expliquen aquest suport i la seva aparició?

Aquest estudi cerca respondre aquestes preguntes mitjançant una anàlisi quantitativa que presenta una nova base de dades sobre moviments autode-terministes a les regions NUTS de la UE-28 –acrònim de l'expressió francesa *Nomenclature des Unités Territoriales Statistiques* [Nomenclatura de les Unitats Territorials Estadístiques]. Per «moviments autodeterministes» entenem aquells moviments que demanen un major grau d'autogovern per a un territori subestatal.

Dins aquesta categoria s'aplegarien, doncs, tant els moviments que busquen en darrera instància l'auto-determinació externa –la independència respecte l'estat matriu–; com els moviments que només busquen l'autodeterminació interna –més autogovern dins l'estat matriu, però sense separar-se'n. Al llarg d'aquest treball estudiarem tant els moviments autodeterministes en conjunt com els moviments regionalistes, d'una banda, i els sobiranistes, de l'altra. Per abordar la varietat de formulacions i demandes que trobem en tots aquests moviments optarem per categories que permetin una visió de conjunt i reflecteixin la gran diversitat de l'espai europeu. L'anàlisi cartogràfica i estadística que presentem ens permet desmentir tòpics, conèixer millor aquesta realitat i, des del punt de vista institucional, constatar una vegada més la manca d'acomodació d'aquesta realitat a l'entramat institucional comunitari.

Paraules clau

Autonomia, sobirania, NUTS, cartografia, Unió Europea.

INTRODUCCIÓ

Els estudis especialitzats en moviments autodeterministes i relacions internacionals han batejat els darrers 150 anys com «l'era de la secessió».¹ Gairebé tres quarts parts dels estats existents avui dia es van crear ja començant el segle XX. De fet, des del 1800, el món ha experimentat una multiplicació dels estats membres del sistema internacional. En poc més de dos segles, aquest ha passat de tenir-ne 23 a gairebé 200, a raó de gairebé un nou membre cada any –vegeu Figura 1.

Les demandes d'autodeterminació o reconeixement han persistit, i fins i tot crescut, després de la Segona Guerra Mundial i la creació de l'ONU. Des de llavors, el nombre de moviments per l'autodeterminació actius políticament s'ha mantingut cada any sempre al voltant d'una cinquantena.² Tanmateix, la majoria d'estats que han ingressat al sistema internacional des del 1945 ho han fet en dos moments de canvis a nivell internacional: arran del procés de descolonització i arran de la caiguda del mur de Berlín.³

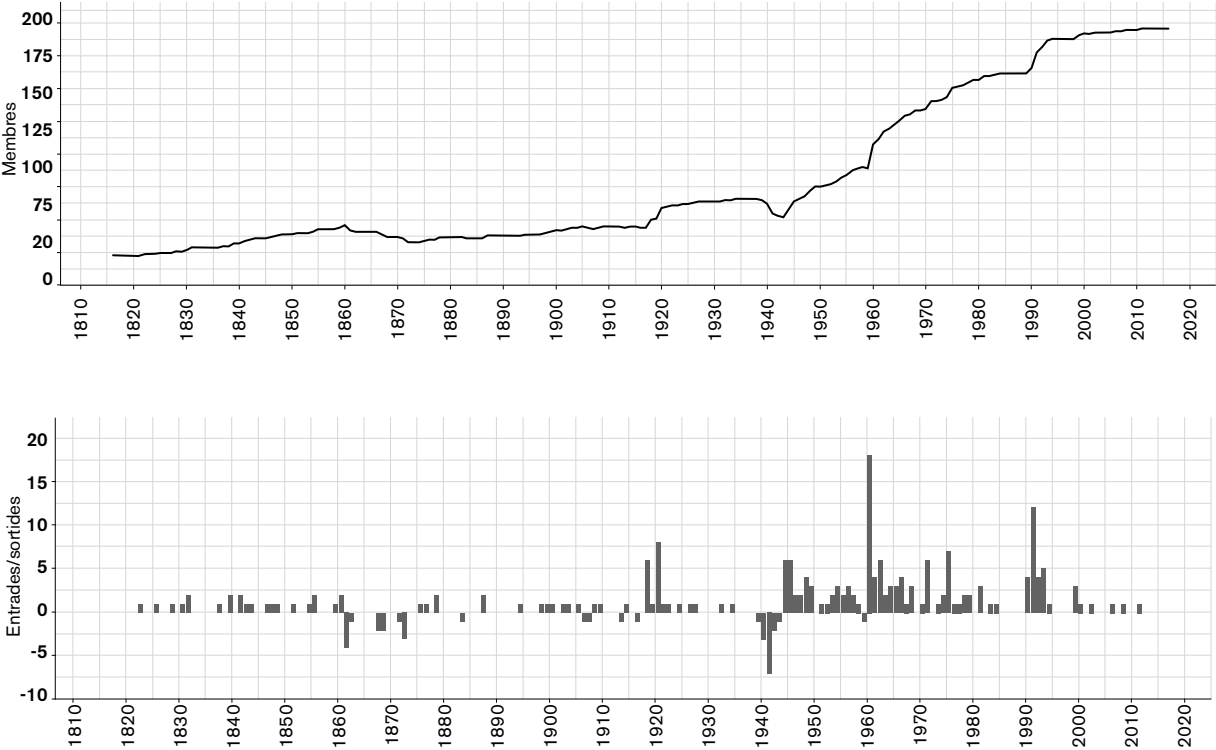
1 GRIFFITHS, *Age of Secession*.

2 COGGINS, *Power Politics and State Formation in the Twentieth Century: The Dynamics of Recognition*.

3 LÓPEZ; SANJAUME-CALVET; SERRANO, «Demandes de noves estatalitats al segle XXI: L'estat de la qüestió en la literatura acadèmica».

La UE no ha estat aliena a aquest procés de fragmentació mundial: dels 28 estats que en són membres actualment, dotze no eren estats independents a principis del segle XX, a més de comptar amb nombrosos territoris que, de manera més o menys activa, formulen demandes d'autodeterminació territorial. D'altra banda, les institucions comunitàries han estat clau en diversos conflictes internacionals a l'hora de solucionar disputes territorials que han desembocat en la creació de nous estats, com van ser els casos de Montenegro i Kosovo, si bé el segon encara no ha ingressat a l'ONU.

Figura 1. Evolució del sistema internacional d'estats

Font: Elaboració pròpia a partir de GRIFFITHS; BUTCHER, «Introducing the International System(s) Dataset (ISD), 1816-2011».

Tanmateix, les demandes d'autodeterminació dins el territori de la UE sovint es perceben com una amenaça interna, ja sigui per la inestabilitat que poden provocar, per la seva associació amb el nacionalisme i el xovinisme, o per altres raons que combinen les anteriors.⁴ Els actors polítics majoritaris a cada estat associen ràpidament aquestes demandes de les minories amb un cert perill democràtic o a una involució conservadora en la línia de la «revolta contra la Modernitat».⁵

Ara bé, autores com Liah Greenfeld (1954) o Michael Hechter (1943) han assenyalat que, en realitat, els moviments nacionals subestats han tingut un paper clau en la superació de l'Antic Règim i el desenvolupament de les democràcies actuals.⁶ Resulta difícil afirmar amb rotunditat que aquests moviments minoritaris representen, de manera inevitable, una amenaça per a la democràcia. En un context actual d'erosió creixent de les democràcies liberals, l'evidència empírica comença a apuntar, precisament, als populismes i nacionalismes de les majories nacionals com els principals responsables de la deriva autoritària mundial,⁷ amb casos com podrien ser els d'Hongria o Polònia, si bé aquesta deriva també s'observa en nacionalismes minoritaris, com succeeix a Flandes o el Tirol del Sud, amb l'aparició de grups extremistes.⁸

Sigui com sigui, líders polítics i intel·lectuals destacats han contribuït a presentar els moviments per l'autodeterminació des del prisma de les majories estatals i la defensa de la integritat territorial, un discurs que encaixa amb el dels governs d'estats membres de la UE que s'oposen a les demandes d'autodeterminació interna. Per exemple, l'economista francès Thomas Piketty (1971) ha associat en alguna ocasió els corrents independentistes europeus amb les demandes egoistes de grups de ciutadans amb rendes altes que aspiren a escapar a la fiscalitat dels estats,⁹ tot matisant-ho més tard en reconèixer el pes de l'independentisme d'esquerres.¹⁰

4 WEILER, «Secessionism and Its Discontents».

5 LIPSET, *The revolt against modernity*.

6 GREENFELD, *Nationalism: Five roads to modernity*; HECHTER, *Internal colonialism*.

7 KALLIS, «Populism, sovereignty, and the unlikely re-emergence of the territorial nation-state»; NORRIS; INGLEHART, *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*.

8 HAUTE; PAUWELS; SINARDET, «Sub-state nationalism and populism: the cases of Vlaams Belang, New Flemish Alliance and DéFI in Belgium».

9 PIKETTY, «The Catalan syndrom».

10 CARRERAS, «Thomas Piketty: 'Em disculpo amb els independentistes d'esquerres'».

El filòsof alemany Jürgen Habermas (1929) equipara les demandes de les minories nacionals a formes d'un nacionalisme localista que defensa les cultures locals alienes al projecte liberal i cosmopolita,¹¹ una posició similar a la de la filòsofa política israeliana Yael Tamir (1954), que considera els independentismes una manifestació del nacionalisme nativista oposat a les formes «correctes» de nacionalisme davant la globalització.¹² Aquests arguments recorden, ja s'ha dit, la posició reiterada dels governs espanyols, francès i italià en contra del dret a decidir de les seves respectives minories nacionals.¹³

Ara bé, aquests tipus de discursos de líders polítics, intel·lectuals i governs estatals contrasten amb la realitat política, geogràfica i econòmica de les demandes actuals d'autodeterminació a Europa occidental. Partits com l'Scottish National Party (SNP), el Plaid Cymru (PC), Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) o Femu a Corsica (FaC) no responen als perfils abans descrits. Es tracta de partits progressistes de govern a les respectives nacions, allunyats dels populismes nacionalistes o de posicions insolidàries en relació amb la resta de territoris dels estats dels quals formen part. A més, en alguns casos, com ara l'escocès o el cors, es defensa l'autodeterminació de territoris geogràficament perifèrics i menys dinàmics econòmicament que la resta dels estats dels quals formen part. Pel que fa als electorats, l'evidència empírica demostra que els votants de partits sobiranistes a Europa no difereixen dels que puguin tenir partits d'àmbit estatal i que, en tot cas, solen ser suports «*catch-all*», amb vot predominant entre les classes mitjanes.¹⁴

Des d'una perspectiva comparada, experiències polítiques com la de la Lega Nord i la seva reivindicació de la secessió de la Padània, a Itàlia, mitjançant arguments etnicistes i insolidaris en termes fiscals, semblen més una anècdota que no pas la tònica general en el si de la UE. Al contrari, l'auge dels populismes que va seguir la crisi econòmica iniciada el 2008 amb la caiguda del banc Lehman Brothers ha estimulat, ja ho hem dit, el suport a les forces polítiques d'àmbit estatal que defensen el retorn de l'estat en una versió il·liberal contrària als drets de les minories –també de les minories nacionals, culturals i lingüístiques. No és estrany que partits ultranacionalistes com ara l'UK Independence Party (UKIP) al Regne Unit, Vox a l'Estat espanyol o l'Alianta pentru Unirea Românilor (AUR) a Romania, s'oposin als drets de les minories nacionals que habiten a territoris dels seus estats i promoguin un retorn de l'estat centralitzat.¹⁵

11 CEAUX, «Jürgen Habermas: 'En Europe, les nationalismes sont de retour'».

12 TAMIR, *Why nationalism*.

13 SANJAUME-CALVET, «The morality of secession: Secessionist and antiseccessionist arguments in the Catalan case».

14 MUÑOZ, «Una revolta interclassista: anàlisi de la relació entre renda i independentisme».

15 KALLIS, «Populism, sovereigntism, and the unlikely re-emergence of the territorial nation-state».

En aquest context, la UE no disposa d'una política pròpia en relació amb les minories nacionals, malgrat que gairebé un de cada dos ciutadans de la UE viu en una regió amb algun tipus d'identitat no estatal o de reivindicació autodeterminista. De fet, tot i les experiències escocesa i catalana, la doctrina oficial continua tolerant les polítiques unionistes dels estats membres sense una política comuna en relació amb la qüestió. D'altra banda, tampoc es pronuncia de forma oficial sobre l'estructura territorial interna dels estats membres.¹⁶

Aquest fet resulta sorprenent, ja que hi ha prou evidència que el procés d'integració europeu ha promogut la unificació estatal i la fragmentació subestatal i, per tant, ha alterat sensiblement la correlació de forces en termes territorials en el si de cada estat membre. La posició de la UE, que és en certa mesura presonera dels «senyors dels tractats» —és a dir, els estats membres—, contrasta amb la seva vocació de preservar els drets de les minories, recollida en els seus propis tractats —article 2 del Tractat de la UE (TUE)—, de promoure la governança multinivell i, fins i tot, d'una política exterior basada en el *soft power* que, en ocasions, ha promogut solucions democràtiques que reconeixien el dret a decidir de minories nacionals. El cas més rellevant d'aquesta política exterior és el de Montenegro, ja que el referèndum d'independència d'aquest estat fou negociat i monitoritzat per una delegació encapçalada per Miroslav Lajčák (1963) en el marc de la Política Exterior i de Seguretat Comuna de la UE (PESC), llavors dirigida per Javier Solana (1942).¹⁷

Pel que fa a l'estructura institucional, els debats sobre la creació d'una cambra de representació subestatal a Brussel·les durant la negociació del Tractat de Maastricht (1992), que van estar marcats per les demandes dels moviments regionalistes i sobiranistes europeus, es tancaria amb la creació del Comitè de les Regions (CDR). Aquest òrgan, lluny de ser una cambra rellevant dins l'estructura comunitària, acabaria essent una institució consultiva que barreja diverses regions i ciutats, i que no satisfà les demandes dels territoris amb aspiracions polítiques pròpies dins el marc de la UE. De fet, tant el Tractat de Maastricht com, posteriorment, el Tractat de Lisboa, aprovat el 2009, confirmarien que, excepte en els casos alemany i belga —que disposen d'estructures federals també en relació amb la UE—, la via per a aconseguir reconeixement i representació substantius a les institucions europees per part de les regions sense estat implica assolir prèviament una estatalitat pròpia.¹⁸ Una fita que, de moment, no ha assolit cap entitat subestatal de la UE, si bé hi ha un nombre elevat de moviments que ho reivindiquen amb major o menor suport.

16 BOSSACOMA, *Secessió i integració a la Unió Europea*.

17 FRIIS, «The Referendum in Montenegro: The EU's 'postmodern diplomacy'».

18 REQUEJO; NAGEL, «Democracy and borders: External and internal secession in the European Union».

2

OBJECTIUS I ENFOCAMENT GENERAL

En aquest estudi ens proposem descriure i analitzar el suport a l'autodeterminació arreu dels 28 estats membres de la UE. Per fer-ho, hem emprat una base de dades inèdita que integra diverses fonts de dades, així com una revisió sistemàtica dels resultats electorals a nivell de les unitats d'anàlisi estadística de la UE –les NUTS–, que ens permeten presentar una anàlisi exploratòria tot incorporant una gran varietat de factors.

Així, ens proposem cartografiar aquest tipus de demandes a través del suport electoral que reben en els estats membres de la UE, a més del Regne Unit. Per tant, l'objectiu de recerca és doble: d'una banda, descriure el grau de suport electoral que tenen aquests moviments arreu de la UE, i de l'altra, analitzar quines característiques presenten des del punt de vista ideològic i programàtic, però també des de l'estudi de les variables que defineixen aquests territoris en relació amb la posició geogràfica, la renda o les característiques institucionals, culturals, lingüístiques, religioses... entre d'altres. En resum, aquest estudi es proposa disposar de prou variables per a comprendre sota quines condicions els moviments d'autodeterminació apareixen i reben suport per part de la ciutadania.

Aquest objectiu ens permet fer una recerca de dades més enllà de les opinions i llocs comuns que es troben sovint als mitjans de comunicació o als discursos nacionalistes estatals majoritaris que s'han descrit a la secció anterior. Aquestes

visions sovint es presenten com a certes en elles mateixes sense prou evidència que les sostingui. El nostre objectiu és, doncs, fugir de discursos preestablerts sobre aquests moviments i conèixer els factors que expliquen la seva emergència i el seu grau d'èxit o fracàs.

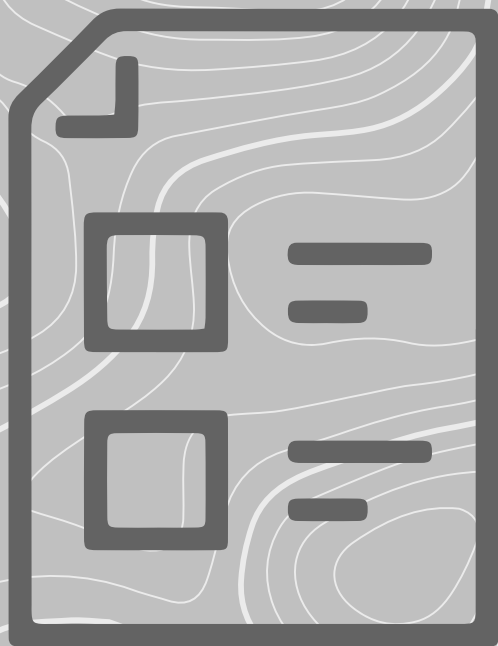
Per tant, ens proposem revisar les visions preestablertes i refutar-les en cas d'existir prou evidència per a fer-ho. Els punts de vista majoritaris, molts d'ells despectius envers les demandes d'autodeterminació, venen de molt enrere i són acceptats sovint sense que se n'hagi qüestionat la veracitat. Només cal recordar, a mode d'exemple, la famosa cita del filòsof polític John Stuart Mill (1806-1873) a l'obra magna del liberalisme democràtic *Consideracions sobre el govern representatiu*:

*«L'experiència demostra que és possible que una nacionalitat es fusioni i s'assimili en una altra: i quan originalment era una porció inferior i més endarrerida de la raça humana, l'assimilació és molt avantatjosa. Ningú no pot suposar que no sigui més beneficiós per a un bretó o per a un basc de la Navarra francesa que s'inclogui en el corrent de les idees i sentiments d'un poble altament civilitzat i cultivat –ser membre de la nacionalitat francesa [...]– que enfonsar-se sobre les seves pròpies roques, la relíquia mig salvatge dels temps passats, que gira en la seva petita òrbita mental, sense participació ni interès en el moviment general del món».*¹⁹

Aquest liberalisme impregnat de nacionalisme d'estat és el que va impulsar una modernitat centrada en les majories nacionals. Aquesta modernitat sovint ha acusat les demandes de les minories territorials de ser egoistes pel fet de reivindicar l'accés o més control sobre els recursos generats en els seus territoris, conservadores per aspirar a defensar les respectives cultures, il·liberals per una associació entre el seu nacionalisme i el tradicionalisme immobilitista, o bé oportunistes pel fet d'utilitzar la identitat territorial per promoure els interessos de les elits locals o el conjunt de la seva ciutadania. Són certes aquestes acusacions? Fins a quin punt són visions esbiaixades d'aquests moviments?

¹⁹ Traducció pròpia, text original: «Experience proves that it is possible for one nationality to merge and be absorbed in another: and when it was originally an inferior and more backward portion of the human race the absorption is greatly to its advantage. Nobody can suppose that it is not more beneficial to a Breton, or to a Basque of French Navarre, to be brought into the current of the ideas and feelings of a highly civilised and cultivated people – to be a member of the French nationality (...) – than to sulk on his own rocks, the half-savage relic of past times, revolving in his own little mental orbit, without participation or interest in the general movement of the world».

Per tal de dotar els lectors del major grau de coneixement possible d'aquest fenomen i transmetre els resultats d'aquesta recerca de la manera més precisa possible, s'ha estructurat l'estudi de la manera següent: primer, s'aborden les principals teories que expliquen les demandes territorials d'autodeterminació a la bibliografia especialitzada en ciència política. Sense esperit exhaustiu, aquest apartat apunta les principals variables que s'empraran posteriorment per cartografiar aquests moviments. Un cop feta aquesta tasca, es descriu la base de dades que s'utilitzarà, detallant-ne les característiques principals i l'extensió. A partir d'aquí, es presenten els resultats principals que conformen la cartografia dels moviments d'autodeterminació avui dia a Europa. Ho fem tot subratllant els suports electorals que tenen aquests moviments, però també els factors que expliquen la seva emergència i el grau d'èxit o fracàs que presenten. Finalment, l'estudi es tanca amb una breu discussió per a futures recerques en aquest àmbit. Aquesta discussió sobre el fenomen analitzat ens ajuda a resumir breument una llista de recomanacions i apunts diversos per a una política d'acomodació d'aquestes demandes.

3

BREU REVISIÓ DE LA BIBLIOGRAFIA ESPECIALITZADA

Si adoptem una definició àmplia del terme «autodeterminació» que inclogui les demandes d'autogovern en general, siguin per assolir l'estatalitat o per millorar o aconseguir l'autogovern dins l'estat al que pertanyen, observem que, actualment, gairebé tots els estats d'Europa compten amb moviments interns en favor de l'autodeterminació d'una part del seu territori.

Segons la classificació estadística oficial, vigent el 2021, la UE compta amb 283 regions estadístiques –NUTS 2– repartides entre tots els estats membres. A la majoria d'estats hi trobem moviments que formulen demandes territorials. Aquestes demandes són molt diverses i inclouen des del reconeixement d'una minoria compresa en una demarcació territorial establerta fins a demandes que engloben més d'un territori (NUTS 2) o territoris en diversos estats.

De fet, és difícil trobar estats a Europa on no existeixi algun tipus de moviment més o menys rellevant que reivindiqui un major reconeixement territorial. En aquest sentit, la definició de moviment autodeterminista plantejada en aquest estudi és àmplia i permet incloure diversos tipus de demandes polítiques lligades a l'estructura territorial de l'estat. El denominador comú a tots els casos inclosos a les dades que es presenten a la secció següent obeeix un criteri doble:²⁰

20 Adoptem un criteri similar al que utilitzen els autors de la base de dades de moviments autodeter-

a) Existeix com a mínim un partit polític que concorre a les eleccions regionals o estatals amb una demanda d'increment de l'autogovern, encara que ho faci sense obtenir representació.

b) Les demandes d'incrementar l'autogovern que formula el partit inclouen la transferència de poders per a la regió, ja sigui en forma d'autonomia o d'un estat propi.²¹

La bibliografia especialitzada sobre els moviments autodeterministes i les demandes territorials en general és avui molt extensa i detallada. Les discussions acostumen a abordar les causes d'aquest fenomen i les qüestions normatives que implica, i compten amb contribucions que venen des de disciplines com l'economia, el dret o la ciència i la teoria polítiques.²²

Aquest apartat es centra en un tipus específic de bibliografia especialitzada que fa referència a les teories explicatives dels moviments autodeterministes. Aquesta mena de teories cerquen els factors, les variables i les condicions preexistents que s'associen amb aquests moviments.

Com a fenomen multicausal, no podem establir una llista tancada sobre quins són els elements necessaris o suficients que expliquen la seva existència, tot i que sí es poden identificar clarament diferents grups de factors que els treballs acadèmics han trobat rellevants. En aquest sentit observem molts factors —incloent-hi variables i precondicions en funció de la teoria— que estructuren el debat sobre aquestes demandes i que, en alguns casos, són a la base de les teories «positives» en sentit empíric del regionalisme i el sobiranisme.²³

En primer lloc, l'etnicitat i/o la cultura solen ocupar una posició preeminent en aquest tipus d'estudis. El debat sobre aquesta qüestió acostuma a donar-se entre primordialistes i instrumentalistes:²⁴ els

ministes. Vegeu: SAMBANIS; GERMANN; SCHÄDEL, «SDM: A new data set on self-determination movements with an Application to the reputational theory of conflict».

21 Per tant, dins d'aquesta definició àmplia de moviments autodeterministes distingim entre els partits regionalistes que formulen demandes d'autonomia —més poder per a la regió— i els que formulen demandes sobiranistes — enteses com una asimetria política de lliure associació, una confederació, una demanda irredemptista, o la creació d'un estat independent.

22 DALLE MULLE; SERRANO, «Between a principled and a consequentialist logic: theory and practice of secession in Catalonia and Scotland»; SANJAUME-CALVET, «Moralism in theories of secession: A realist perspective».

23 Per «teories positives» ens referim al tipus de teories que cerquen explicar els fenòmens i no pas dir com haurien de ser —en contraposició a les teories normatives.

24 HOUTEN, «Regionalist challenges to European states: A quantitative assessment».

primers defensen que, *per se*, les identitats ètniques dels grups solen explicar el fenomen del regionalisme o sobiranisme, ja sigui perquè generen un vincle de solidaritat entre els individus que en formen part o perquè condicionen l'estructura social dels grups que cerquen assolir poder;²⁵ mentre que els segons consideren aquestes diferències com una precondition que no necessàriament duu a formular demandes territorials de manera inevitable –precondition necessària però no suficient.²⁶ En tot cas, en aquestes aproximacions el nacionalisme és un element fonamental que pot presentar característiques determinades o estadis d'evolució diferents en funció del període històric. Estudis recents mostren que, si bé la diversitat cultural –nacional, religiosa, lingüística...–, sembla rellevant per a formular demandes territorials, en el cas de les demandes estrictament independentistes la correlació no sembla tan clara. Per exemple, el polítològ estatunidenc Jason Sorens (1976) demostra que entre 238 grups etnoculturals d'arreu del món, només un 38% han formulat demandes estrictament independentistes al llarg del temps.²⁷

En segon lloc, des dels primers estudis sobre la qüestió s'han observat patrons de competició electoral i de demandes polítiques marcades per la dinàmica centre-perifèria, és a dir, per la posició geogràfica dels territoris.²⁸ El mateix Sorens també ha apuntat que la mida i la posició de les regions resulta important per explicar el regionalisme i el sobiranisme en termes comparats.²⁹ En aquest sentit altres autors apunten que aquesta mena de demandes territorials poden estar determinades per càlculs relacionats amb la mida ideal de la unitat territorial per a la provisió de béns públics i la seva condició perifèrica respecte dels centres de poder dins l'estat matriu.³⁰ Així, les unitats que poden aspirar a ser regionalment més competitives –o a ser un estat independent–, no necessàriament han de ser les més riques o pobres, són les que desenvolupen aquests moviments que reivindiquen «reescalar» la provisió de béns públics sovint utilitzant de manera instrumental les identitats locals.

25 CONNOR, *Ethnonationalism: The quest for understanding*.

26 WOOD, «Secession: A comparative analytical framework»; HECHTER, *Containing nationalism*; WINTER; TURSAN, *Regionalist parties in Western Europe*.

27 SORENS, *Secessionism: Identity, interest, and strategy*.

28 LIPSET; ROKKAN, *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*.

29 SORENS, *Secessionism: Identity, interest, and strategy*.

30 ALESINA; SPOLAORE, *The Size of nations*; BOLTON; ROLAND, «The breakup of nations: A political economy analysis»; KEATING, *Rescaling the European state: The making of territory and the rise of the meso*.

Sense negar els factors descrits més amunt, un tercer bloc d'explicacions situa les demandes territorials com una conseqüència de factors relacionats amb el desenvolupament o subdesenvolupament econòmic. Així, estudis diversos han apuntat que, en general, són les regions relativament més riques les que formulen demandes d'autogovern o secessió, sobretot quan el grau de poder polític de què disposen és inferior proporcionalment al seu nivell econòmic relatiu.³¹ D'altres enfocaments, per contra, assenyalen que les regions subalternes, afectades per l'anomenat «colonialisme intern»,³² tenen més incentius per organitzar moviments que defensin l'autogovern i l'autodeterminació,³³ tant des del punt de vista del suport individual com col·lectiu.

El debat sobre els incentius econòmics també s'ha relacionat amb la globalització i les possibilitats que obren els processos d'integració regional –com per exemple, la integració europea– per a les regions amb aspiracions d'autogovern, que es veurien incentivades per aquestes noves estructures que els comportarien més oportunitats.³⁴ Des del punt de vista estrictament individual de la ciutadania, si més no en relació a les demandes secessionistes, existeix l'evidència que, a les democràcies liberals, els suports als moviments autodeterministes acostumen a ser de classes mitjanes i eminentment interclassistes, com en el cas català.³⁵

Les explicacions que apunten a factors interns més que no pas exògens, propis de les dinàmiques polítiques subestats, fan referència a la competició partidista interna, a l'estructura del sistema de partits o als lideratges polítics per explicar els tipus de demandes que poden formular els moviments subestats en relació amb l'estat. Les aproximacions d'aquesta mena poden ser de dos tipus: primerament, en relació amb l'estratègia i la política centre-perifèria, i en tot el que fa referència a les negociacions entre partits i governs, diversos autors apunten que el regionalisme i el sobiranisme acostumen a tenir una dimensió estratègica per afavorir els actors amb poder local.³⁶ En segon lloc,³⁷ sembla evident, d'acord amb aquesta bibliografia, que

31 BOLTON; ROLAND, «The breakup of nations: A political economy analysis»; SORENS, *Secessionism: Identity, interest, and strategy*.

32 HECHTER, *Internal colonialism*.

33 HOROWITZ, «Patterns of ethnic separatism»; HOROWITZ, *Ethnic groups in conflict*.

34 ALESINA; SPOLAORE; WACZIARG, «Economic integration and political disintegration»; HOOGHE, *Multi-level governance and european integration*; KEATING, *Rescaling the European state: The making of territory and the rise of the meso*.

35 SERRANO; BONILLO, «Boundary shifts and vote alignment in Catalonia»; HIERRO; GALLEGÓ, «Identities in between: Political conflict and ethnonational identities in multicultural states»; MUÑOZ, «Una revolta interclassista: anàlisi de la relació entre renda i independentisme».

36 SIROKY; CUFFE, «Lost autonomy, nationalism and separatism»; SIROKY; MUELLER; HECHTER, «Center-periphery bargaining in the age of democracy».

37 HOUTEN, «Regionalist challenges to European states: A quantitative assessment»; ZUBER; SZÖCSIK, «Ethnic outbidding and nes-

més enllà dels factors culturals i socioeconòmics més «estàtics», aquesta mena de dinàmiques tenen poder explicatiu en determinats moments històrics.

Factors interns però lligats a l'estructura de l'estat matriu també es relacionen amb l'aparició de demandes territorials: d'una banda, la bibliografia d'economia política destaca el paper dels equilibris de poder entre les diverses nacions o territoris dins l'estructura institucional de l'estat per explicar el grau de compromís que aquestes poden aportar a les institucions.³⁸ D'altra banda, diversos autors apunten que les estructures polítiques de règims anteriors, és a dir, les formes institucionals originàries eradicades per la formació dels estats moderns –com ara les institucions medievals–, permeten explicar l'existència de moviments autonomistes o secessionistes més enllà de les característiques culturals i econòmiques posteriors, sovint correlacionades amb l'existència d'institucions premodernes.³⁹

Relacionat amb tots els punts anteriors, gairebé tots els autors mencionen de manera directa o indirecta els factors psicològics individuals i col·lectius com a element clau. Aquests factors tenen una gran incidència per entendre les dinàmiques dels moviments autodeterministes a partir de la relació amb l'aversion al risc, la identitat, la confiança, les expectatives, la por o les percepcions en relació amb l'estat i a la pròpia societat. Cal destacar que aquest tipus de dinàmiques sovint superen la racionalitat econòmica o del tipus que sigui atribuïda als individus dels grups minoritaris, tal com apunten autors diversos.⁴⁰

Els factors que hem esmentat anteriorment, especialment els que estan relacionats amb aspectes culturals, econòmics i institucionals, solen formular-se com a greuges que motiven la recerca de justícia per part del grup minoritari i les seves institucions. Aquestes formulacions poden prendre formes diverses, i el grau de mobilització que generen, precisament degut als factors enumerats en aquest apartat, no sempre es correspon amb la dimensió «real» dels greuges sinó que se sol transformar en acció política en funció del context i el moment polític. Els grups en situacions més extremes, greuges que fins i tot afecten directament

ted competition: Explaining the extremism of ethnonational minority parties in Europe»; KRAUSE, *Rebel Power: Why national movements compete, fight, and win*.

38 RIKER, *Federalism: Origin, operation, significance*.

39 ROEDER, *Where nation-states come from: Institutional change in the age of nationalism*; WEBB, «The importance of predecessor centers of sovereignty and processes of state formation in explaining secession».

40 HECHTER, *Containing nationalism*; DION, «Why is secession difficult in well-established democracies? Lessons from Quebec»; HOROWITZ, *Ethnic groups in conflict*; BASTA, «The state between minority and majority nationalism: Decentralization, symbolic recognition, and secessionist crises in Spain and Canada».

el dret a la vida o la pròpia subsistència, no són els més destacats a l'hora de reivindicar justícia i organitzar-se amb l'objectiu d'assolir una ciutadania pròpia.⁴¹

Finalment, els estudis recents sobre moviments autodeterministes, en aquest cas més relacionats amb les demandes de secessió de manera específica, assenyalen el paper fonamental dels actors internacionals per explicar-ne l'existència i l'èxit. De fet, diversos autors afirmen que les característiques apuntades en aquest apartat, incloses les dinàmiques polítiques internes i els lideratges, són factors relativament poc importants. El suport als projectes sobiranistes estaria condicionat, segons aquests estudis, pel grau de reconeixement present o esperat des dels poders regionals o mundials.⁴²

41 KARTSONAKI, «The false hope of remedial secession: Theory, law, and reality»; GRIFFITHS, *Age of secession*; GRIFFITHS; MURO (eds.), *Strategies of Secession and Counter-Secession*; GRIFFITHS; MARTINEZ, «Local conditions and the demand for independence: A dataset of secessionist grievances».

42 GRIFFITHS, *Age of secession*; NELSON, «A successful secession: what does it take to secede?»; COGGINS, «Friends in high places: International politics and the emergence of states from secessionism».

4

DADES I MÈTODE D'ANÀLISI

L'estudi dels moviments autodeterministes presentat en aquest document es construeix a partir d'una base de dades pròpia ($N = 411$) restringida a l'àmbit territorial de la UE-28, inclòs el Regne Unit. Les nostres unitats d'anàlisi són les que proposen les institucions europees: les regions europees establertes a les NUTS, unes subdivisions territorials creades amb propòsits estadístics per recopilar dades de forma harmonitzada a tota la UE.

Existeixen quatre nivells de NUTS en base a uns líndars específics de població. El nivell més alt –NUTS 0– representa els estats membres, mentre que el més baix –NUTS 3– representa unitats territorials petites, com ara les províncies espanyoles. Per a cada estat s'ha seleccionat inductivament la unitat d'anàlisi en funció de l'àmbit territorial de referència dels grups regionals. Per exemple, en el cas de l'Estat espanyol s'ha establert el nivell NUTS 2, que correspon al de les Comunitats autònomes, mentre que en el cas d'Alemanya s'ha seleccionat el nivell NUTS 1, que correspon als länders. La Taula 1 resumeix el tipus d'observació per estat.

Taula 1. Observacions NUTS de l'estudi

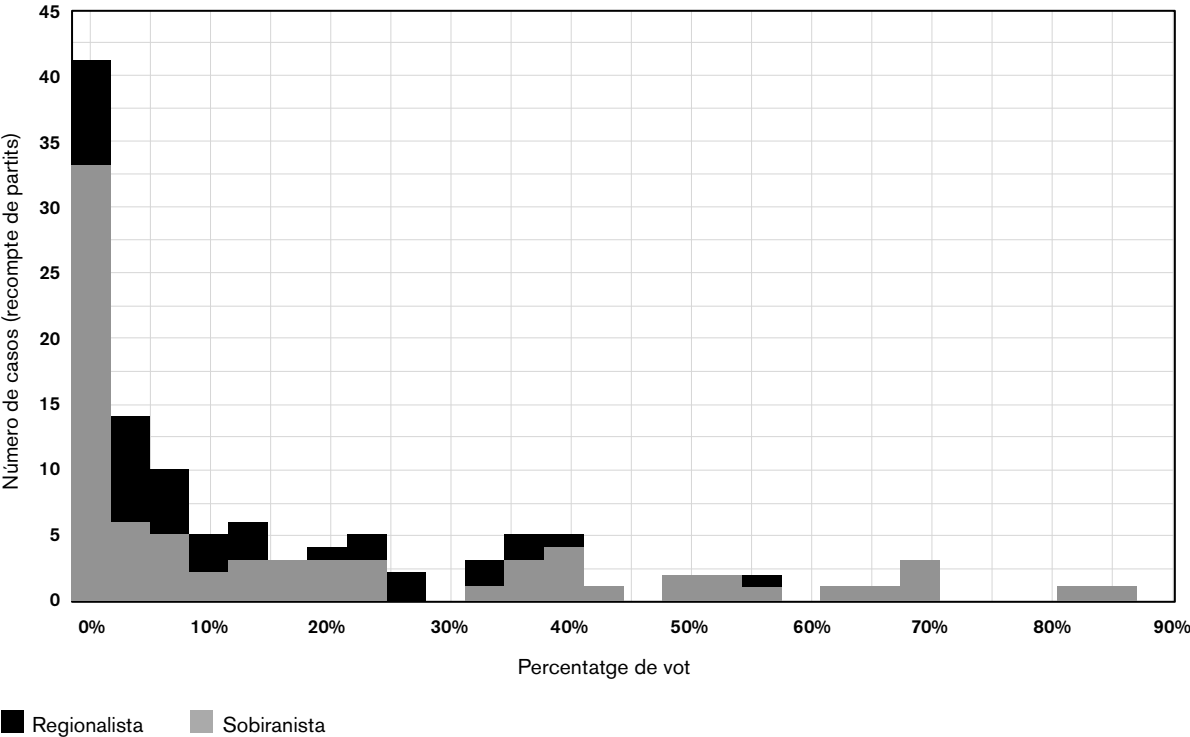
Unitat	Estat	Regions –exemples–
NUTS 1	Alemanya, Bèlgica, Luxemburg, Regne Unit.	Baviera, Escòcia, Flandes.
NUTS 2	Àustria, Dinamarca, Eslovàquia, Eslovènia, Estat espanyol, França, Hongria, Itàlia, Irlanda, Letònia, Malta, Països Baixos, Polònia, Portugal, Suècia, Xipre.	Catalunya, Bretanya, Frísia, Llombardia, Piemont.
NUTS 3	Bulgària, Croàcia, Finlàndia, Grècia, Lituània, República Txeca, Romania.	Ístria, Mureș, Lapònia.

Font: Elaboració pròpia.

Per mesurar el suport als moviments autodeterministes arreu d'Europa, s'estableixen com a variables dependents el percentatge de vots a candidatures regionalistes i sobiranistes en les eleccions regionals celebrades durant el curs polític 2020-2021. En el cas que no existeixin eleccions regionals en un país concret, es comptabilitza el percentatge de vot a aquestes candidatures en la regió de referència a les últimes eleccions estatals. Així, en aquesta definició àmplia de moviments autodeterministes distingim entre els partits regionalistes que formulen demandes d'autonomia –més poder per a la regió dins del model territorial establert– i els que formulen demandes sobiranistes – enteses com un ventall ampli d'opcions polítiques fora del model territorial establert des de l'asimetria política de lliure associació, el confederalisme, l'irredemptisme, o, òbviament, la creació d'un estat independent.

La Figura 2 mostra la distribució de vot als partits regionalistes i sobiranistes a Europa. S'observa una gran diversitat en el suport a l'autodeterminisme, marcat amb color gris clar, en les unitats territorials on té presència. Així, trobem que els casos es troben distribuïts d'una forma homogènia en el gràfic: tant podem observar regions on aquest vot és molt reduït, proper al zero per cent, com casos en què els partits autodeterministes obtenen un ampli suport, superior al 50% dels vots a la regió. Pel que fa al suport a al sobiranisme, observem que allà on hi té presència sol tenir un suport electoral més aviat elevat, superior al 15% dels vots en la majoria dels casos.

Figura 2. Distribució del vot a partits regionalistes i a partits sobiranistes a la UE

Font: Elaboració pròpia.

En el gràfic observem el recompte de partits segons percentatge de vot en les darreres eleccions. La major concentració de partits no-estats es troba en percentatges baixos de vot. Més de 40 partits, la major part dels quals són sobiranistes, van rebre prop d'un 1% del vot. El vot regionalista es troba distribuït de manera força homogènia entre l'1 i el 40% del vot. En canvi, el vot sobiranista arriba fins a gairebé el 90% en algunes regions.

Les variables dependents que s'utilitzen en l'estudi són: el suport polític a partits regionalistes i sobiranistes, mentre que les independents es troben descrites a la Taula 2. Aquestes darreres estan classificades en cinc grans àmbits: economia, geografia de la població, identificació nacional, actituds polítiques i actituds socials.

Taula 2. Variables de l'estudi

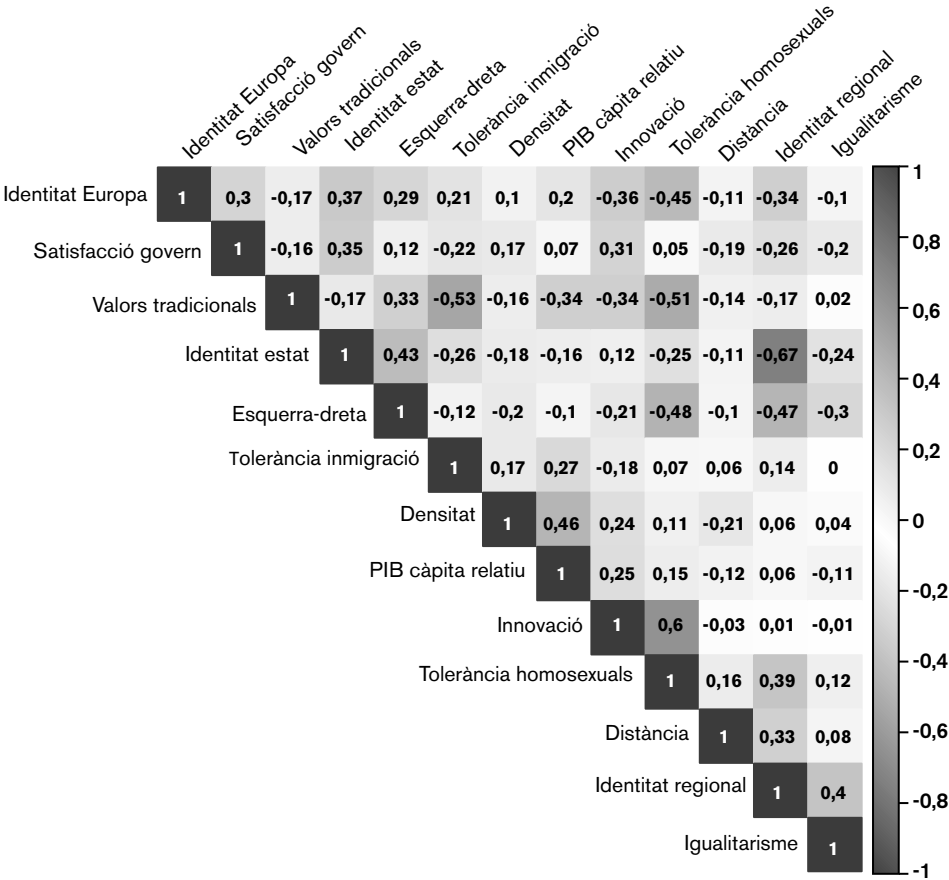
Dimensió	Variable	Descripció
Suport polític	Vot a partit autodeterminista	Percentatge de vot a partits regionalistes i independentistes.
	Vot a partit sobiranista	Percentatge de vot a partits sobiranistes.
Economia	PIB per càpita relatiu	PIB per càpita de la regió en relació amb la mitjana del país (100).
	Innovació regional	<i>Regional Innovation Scoreboard</i> [Quadre de puntuació d'innovació regional], – mitjana de la EU = 100.
Geografia de la població	Densitat de població	Població de la regió en relació amb la seva àrea total.
	Distància	Distància entre el centroide de la regió i la capital de l'estat.
Identitat nacional	Identificació amb l'estat	Víncle emocional amb el país/estat –molt identificat = 10, gens identificat = 1.
	Identificació amb Europa	Víncle emocional amb Europa –molt identificat = 10, gens identificat = 1.
	Identificació exclusiva amb la regió	Víncle emocional exclusiu amb la regió en relació amb el víncle emocional amb l'estat –exclusiu cap a la regió = 20, exclusiu cap a l'estat = 1.
Actituds polítiques	Ideologia esquerra-dreta	Posicionament en l'eix esquerra-dreta –dreta = 10, esquerra = 0.
	Satisfacció amb el govern central	Satisfacció amb el govern nacional –extremadament satisfet = 10, extremadament insatisfet = 0.
Actituds socials	Igualitarisme	El govern hauria de reduir les diferències d'ingrés –totalment d'acord = 10, totalment en desacord = 1.
	Discurs xenòfob	Posicionaments contraris a la immigració –totalment d'acord = 10, totalment en desacord = 1.
	Tolerància vers l'homosexualitat	S'hauria de permetre el matrimoni entre persones del mateix sexe –totalment d'acord = 10, totalment en desacord = 1.
	Preferència pels valors tradicionals	Millor viure segons els valors tradicionals del país –totalment d'acord = 10, totalment en desacord = 1.

Font: Eurostat 2019; LAHTI, «Retrieval and Analysis of Eurostat Open Data with the Eurostat Package»; European Social Survey; «European Quality of Government (EQI)»; CHARRON; LAPUENTE; BAUHR, «Sub-national Quality of Government in EU Member States: Presenting the 2021 European Quality of Government Index and its relationship with Covid-19 indicators»; FIELDHOUSE (et al.), British Election Study (BES); TECHSLIDES, «List of Countries and Capitals».

El pol de la variable 'Discurs xenòfob' s'ha modificat respecte a la variable original. Vegeu: EUROPEAN SOCIAL SURVEY en la versió del 2016; NORWEGIAN CENTRE FOR RESEARCH DATA, «ESS Round 8: European Social Survey Round 8 Data, Edition 2.2.»; EUROSTAT, «Regional GDP per Capita Ranged from 31% to 626% of the EU Average in 2017».

La Figura 3 exposa de manera entenedora la correlació entre les variables independents incloses a l'estudi. Els coeficients recollits a la taula ens indiquen un màxim de correlació positiva entre dues variables quan és igual a 1, i una correlació de -1 quan aquesta és totalment negativa. Com a exemple, la correlació més alta que trobem en les nostres variables es dona entre identitat regional i estatal, on a major identificació amb la regió trobem que la identificació amb l'estat és més baixa.

Figura 3. Coeficients de correlació entre variables independents

Font: Elaboració pròpia.

L'anàlisi cartogràfic i estadístic d'aquesta base de dades és el que presentem a continuació mitjançant gràfics i mapes específics que utilitzen les variables descrites en aquesta secció.

5

ANÀLISI, CARTOGRAFIA I RESULTATS

L'anàlisi de la base de dades confeccionada per a dur a terme aquest estudi permet observar una gran diversitat de moviments territorials arreu de la UE. Un total de 211 milions d'uropeus habiten 117 NUTS –de nivells 2 i 3– on es formulen demandes d'autodeterminació, ja siguin regionalistes o sobiranistes. Aquests moviments els observem a un total de quinze estats membres. Ara bé, són demandes polítiques de tipus i orientació molt diferents, i que presenten especificitats pròpies, un fet que posa en entredit els intents de reduir aquests fenòmens a una petita col·lecció de factors que ens expliquin la gran varietat de situacions que observem a Europa.

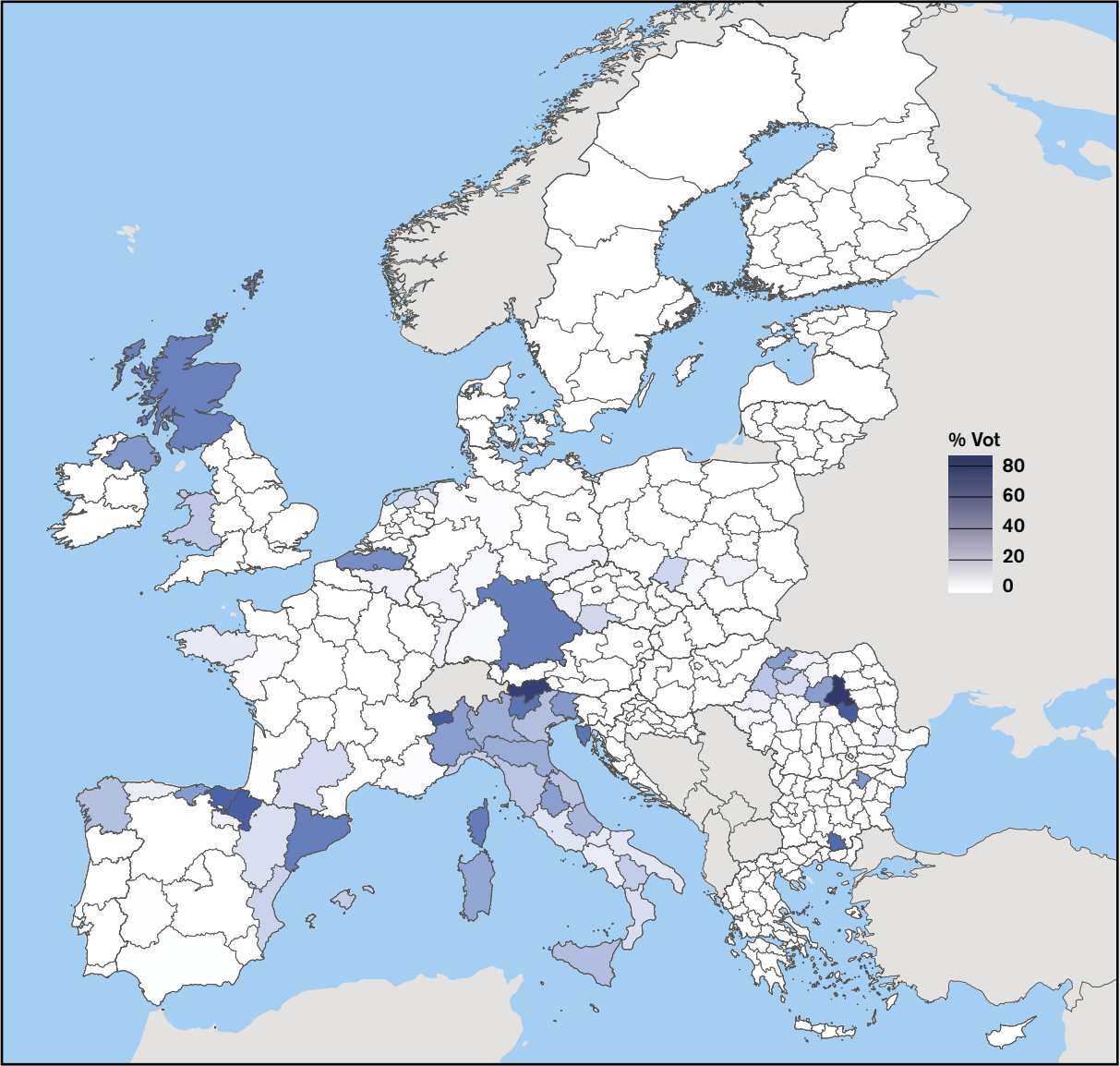
El rang de demandes territorials queda classificat en aquesta variable –ja s'ha esmentat– en dues grans categories, regionalisme i sobiranisme. Malgrat això, aquest estudi inclou l'anàlisi del vot a formacions que defensen posicions territorials molt heterogènies: regionalismes administratius com el que formula el Partido Regionalista de Cantabria (PRC), regionalismes culturalistes com el de la minoria alemanya de Polònia, irredemptismes com el de la minoria hongaresa de Romania –representat pel partit Romàniai Magyar Demokrata Szövetség (RMDS)–, algunes formacions polítiques sud-tiroleses com Süd-Tiroler Freiheit (STF), situades a Itàlia, partits autonomistes com Coalición Canaria (CC) o la Chunta Aragonesista (ChA), federalismes fiscals com el de la Lega Nord (LN) italiana o independentismes com el d'Esquerra Republicana de Catalunya (ERC) o l'Scottish National Party (SNP).

Des del punt de vista merament descriptiu, la cartografia d'aquests moviments mostra que no tots tenen el mateix grau de suport. Els Mapes 1 i 2 ajuden a situar el vot regionalista i sobiranista a la UE. En molts casos es tracta de demandes minoritàries que no assoleixen un percentatge de vot significatiu. A més, la seva distribució territorial no segueix un patró determinat i observem casos a l'oest, al centre i a l'est d'Europa, si bé els moviments sobiranistes es situen principalment a l'oest mentre que els regionalismes –i irredemptismes– es concentren als països del centre i l'est d'Europa.

Les Figures 4, 5 i 6 mostren les NUTS amb més vot regionalista i sobiranista de la UE. Catalunya se situa entre les deu NUTS amb més vot sobiranista, en setena posició. De fet, és l'única regió europea amb més d'un 50% de vot estrictament secessionista. La llista de NUTS amb més vot autodeterminista s'amplia amb els casos d'Escòcia, Flandes, Irlanda del Nord, Navarra,⁴³ País Basc, Regió de Brussel·les-Capital, Còrsega, Galícia, Gal·les, Sardenya i el Tirol del Sud entre d'altres. Així, a la UE-28, el rànquing de moviments sobiranistes l'encapçalen l'Estat espanyol, Romania i Itàlia, que compten amb diversos NUTS amb algun grau de vot sobiranista. Bèlgica, França, Finlàndia i el Regne Unit completen la llista d'estats amb moviments sobiranistes que obtenen vots a les eleccions regionals en diversos nivells NUTS.

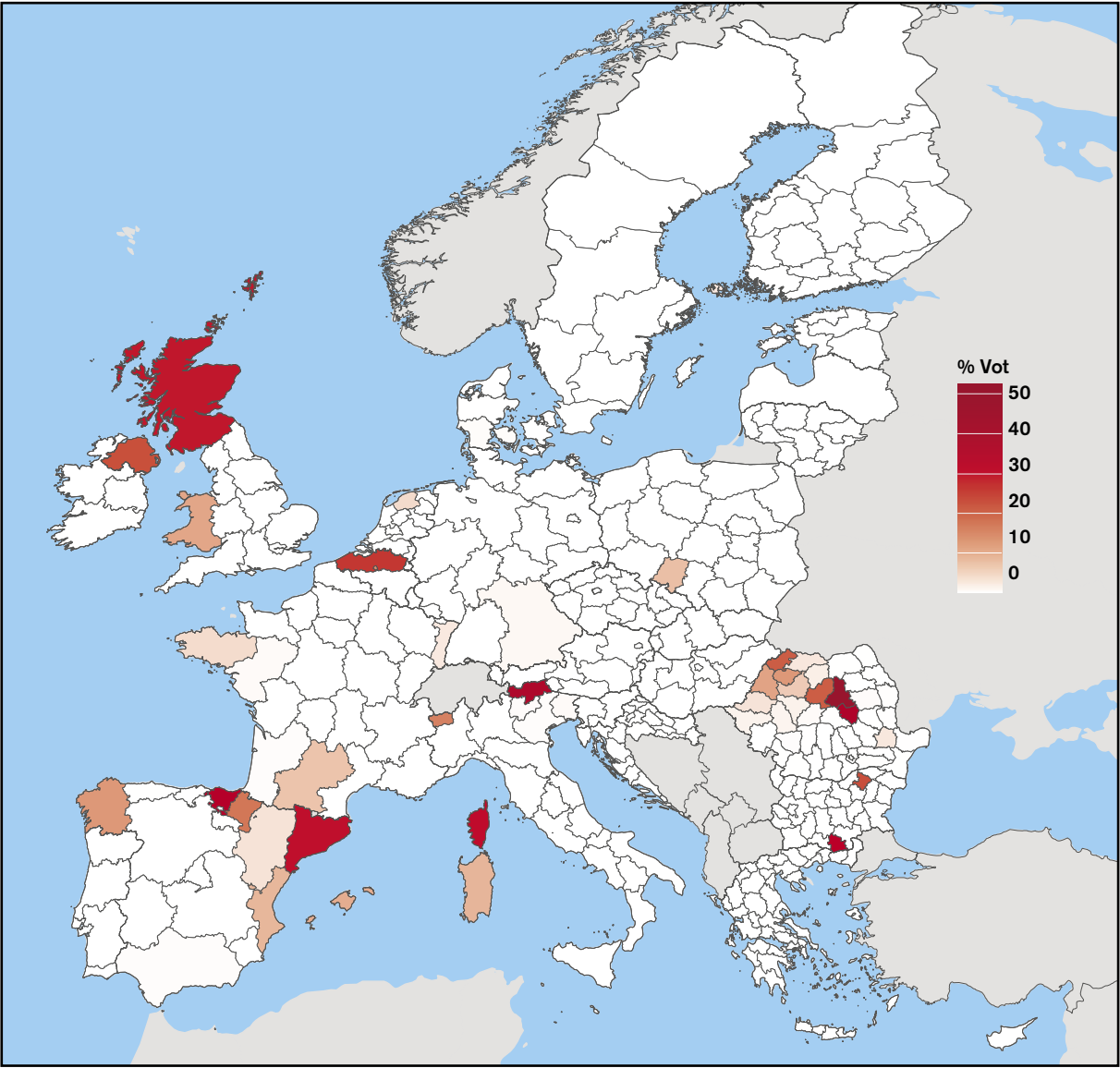
43 L'anàlisi corresponent a la Comunitat Foral de Navarra és complicat. Històricament UPN ha estat el partit hegemònic amb un programa i un discurs regionalista, eminentment espanyolista, però en defensa de la conservació dels furs i el fet diferencial navarrès. Des de fa uns anys, s'integra com a part majoritària de la coalició Navarra Suma, amb partits nacionalistes espanyols com són el PP i Ciudadanos. Malgrat aquest fet, i tot i que pot causar algun contrasentit, s'ha mantingut la coalició com a «regionalista».

Mapa 1. Vot regionalista i vot sobiranista agregats

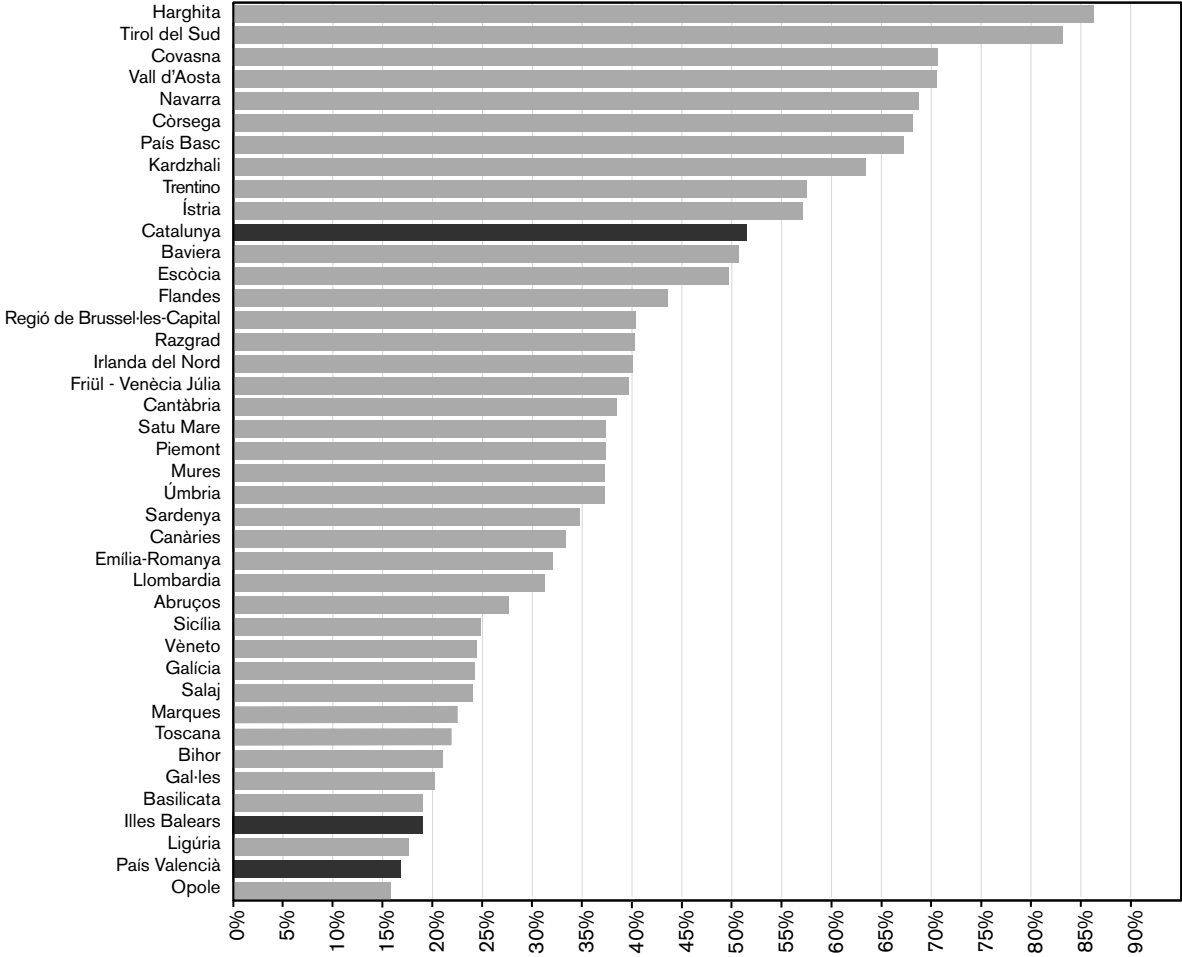
Font: Elaboració pròpia.

Mapa 2. Vot sobiranista

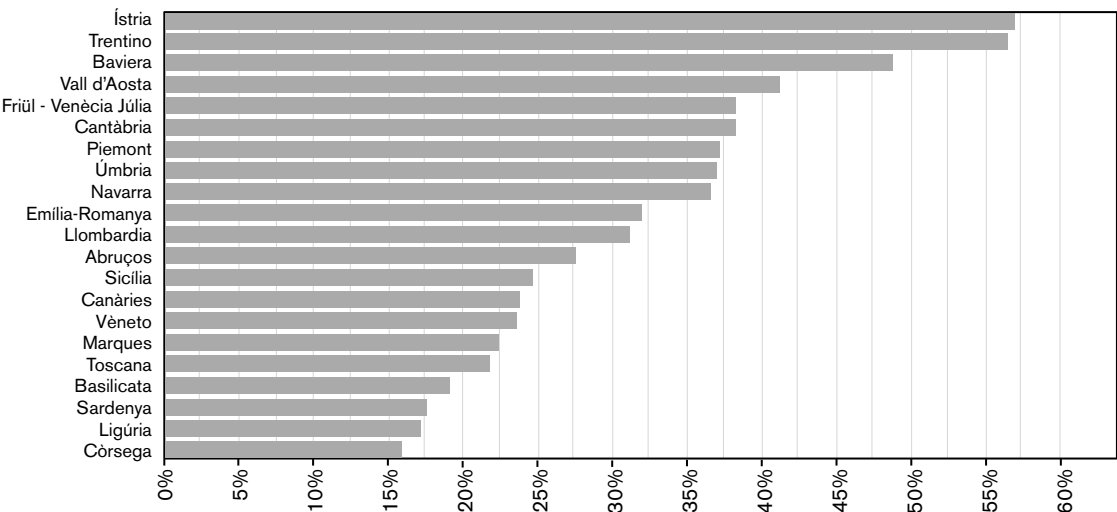
Font: Elaboració pròpia.

Figura 4. NUTS amb vot regionalista i vot sobiranista agregats superior al 15%

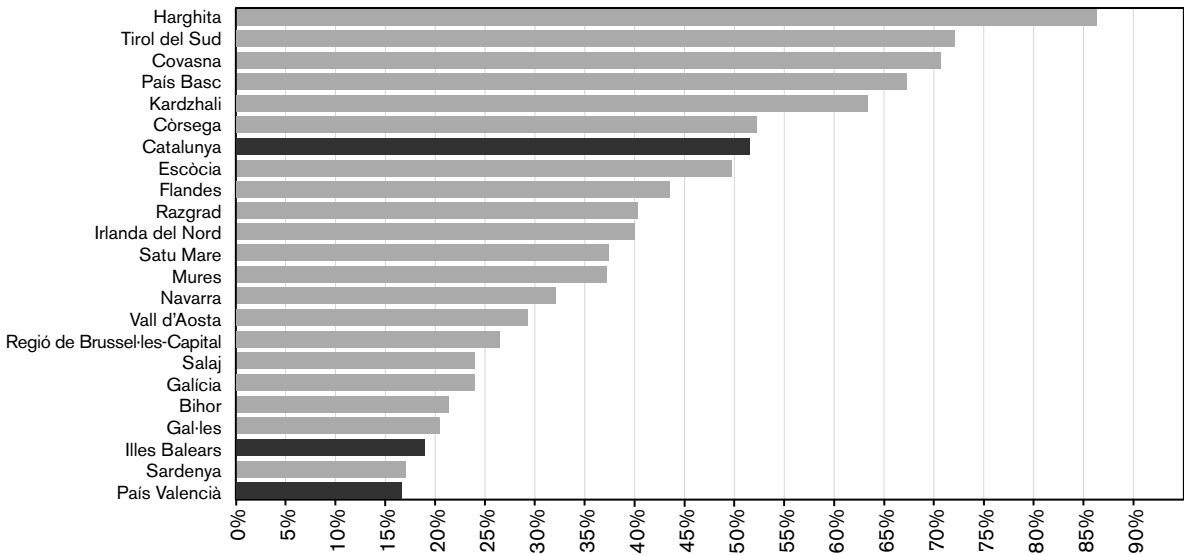
Font: Elaboració pròpia.

Figura 5. NUTS amb vot regionalista superior al 15%

Font: Elaboració pròpia.

Figura 6. NUTS amb vot sobiranista superior al 15%

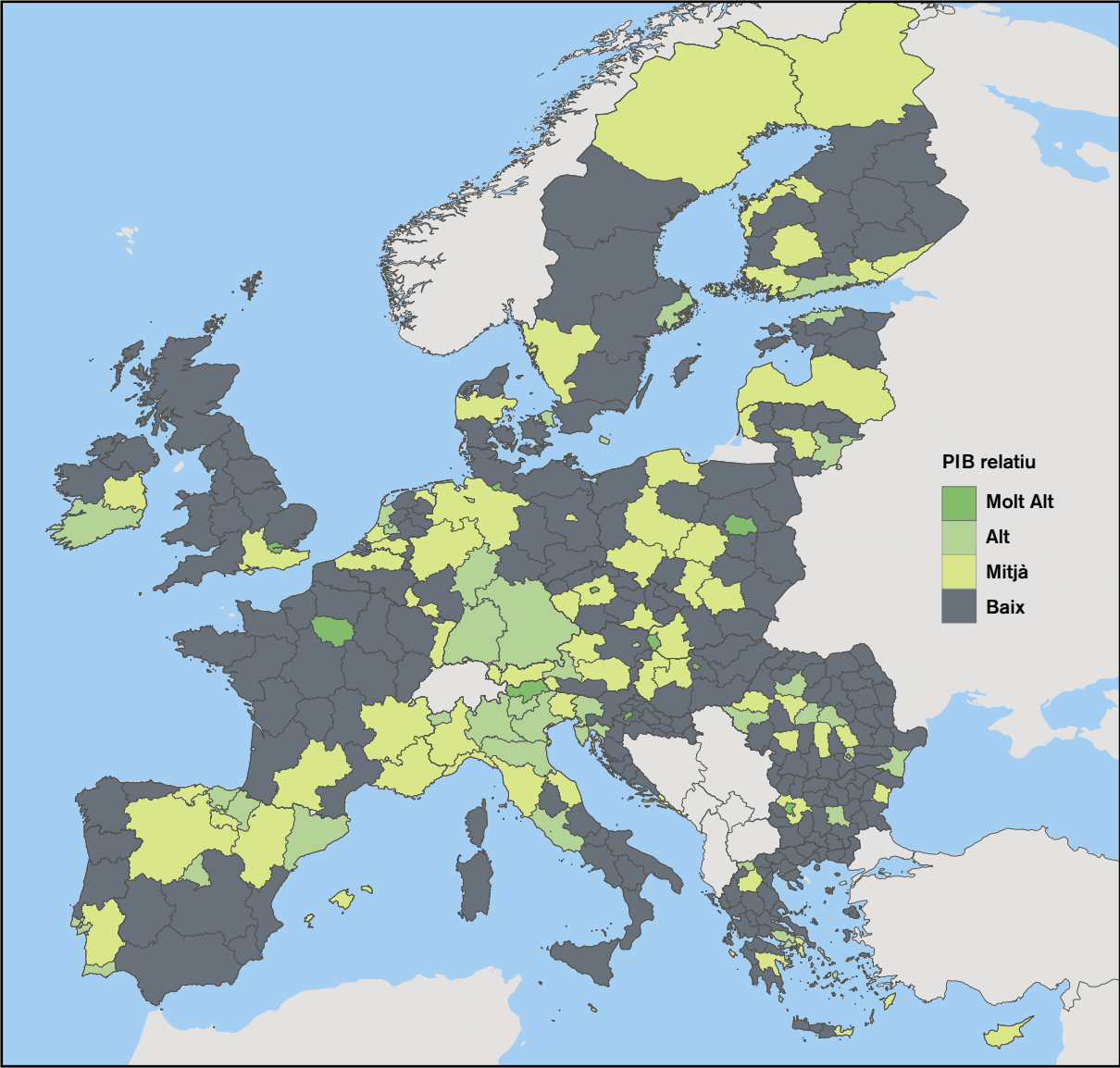

Font: Elaboració pròpia.

Pel que fa als partits polítics, cal destacar que les dues regions NUTS amb més vot estrictament secessionista d'Europa, que són Catalunya i Escòcia, estan governades per formacions independentistes, i en aquest cas, les dues formacions més votades en aquests territoris són d'orientació socialdemòcrata de centre-esquerra; a Catalunya ERC lidera el govern amb Pere Aragonès (1982) en coalició amb Junts per Catalunya (JxC), mentre que a Escòcia governa l'SNP liderat per Nicola Sturgeon (1970). A aquestes dues regions cal sumar una tercera, Flandes, que està governada per l'independentisme conservador de la Nieuw-Vlaamse Alliantie [Nova Aliança Flamenca] (NVA) liderada per Jean Jambon (1960), en coalició amb la democràcia cristiana. Sigui com sigui, avui Aragonès, Sturgeon i Jambon són els líders polítics de les úniques regions europees governades de manera més o menys majoritària per formacions de signe estrictament independentista.

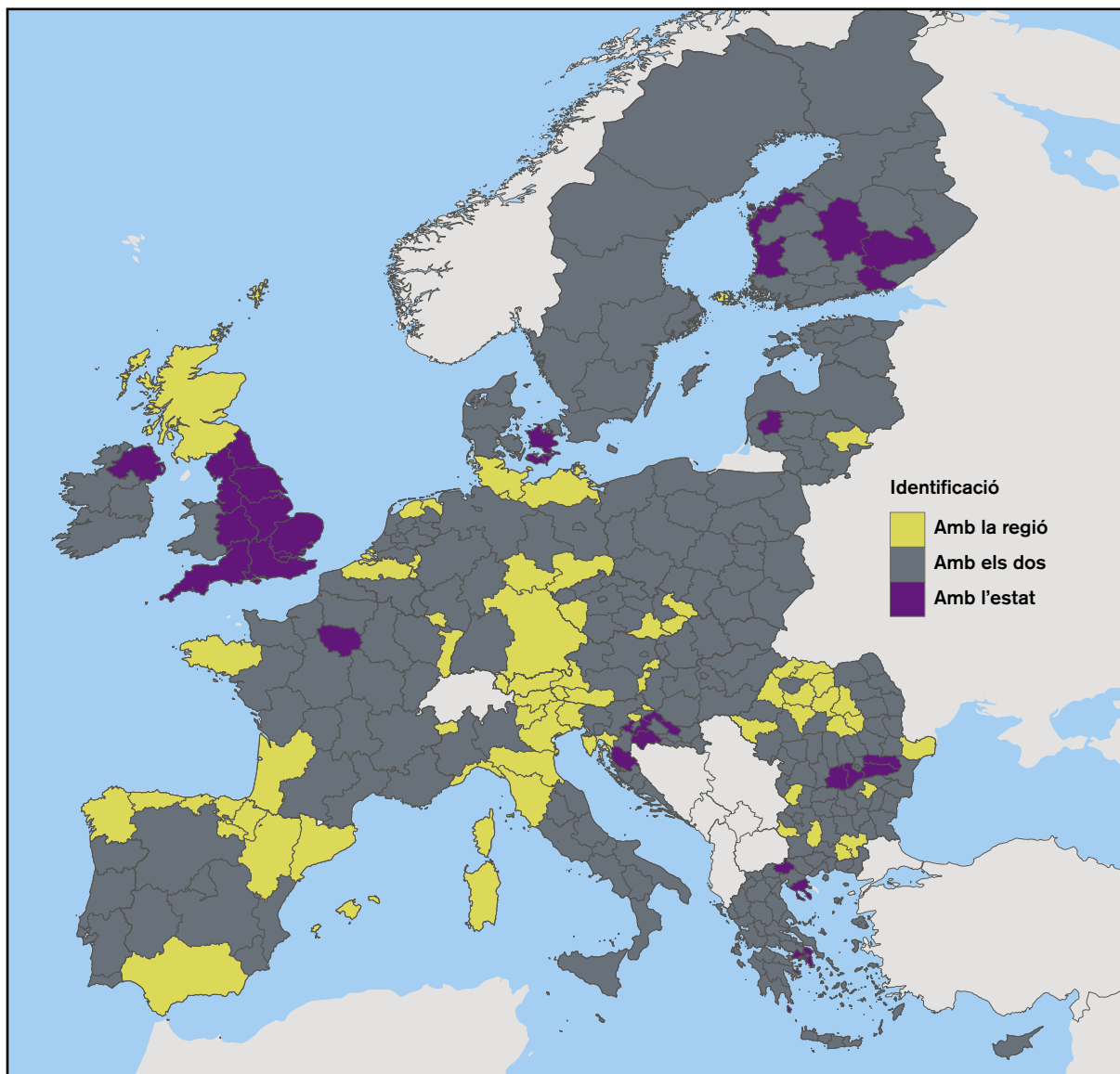
La identitat regional, és a dir, l'auto-identificació personal amb la regió per damunt de l'estat del qual cada persona forma part, és una de les variables més correlacionades amb el vot autodeterminista. La correlació entre identitat i vot, però, dista de ser lineal, la qual cosa apunta a l'existència d'altres variables a l'hora d'explicar aquestes demandes. Pel que fa al PIB relatiu de cada NUT respecte l'estat al qual pertany, és una variable que també té relació amb el vot, si bé en aquest cas sembla tenir una relació més positiva amb el vot regionalista però menys intensa en el cas del vot sobiranista –vegeu les Figures 7 i 8. Els Mapes 3 i 4 mostren la distribució territorial d'aquestes variables.

Mapa 3. Riquesa relativa a la mitjana del PIB estatal

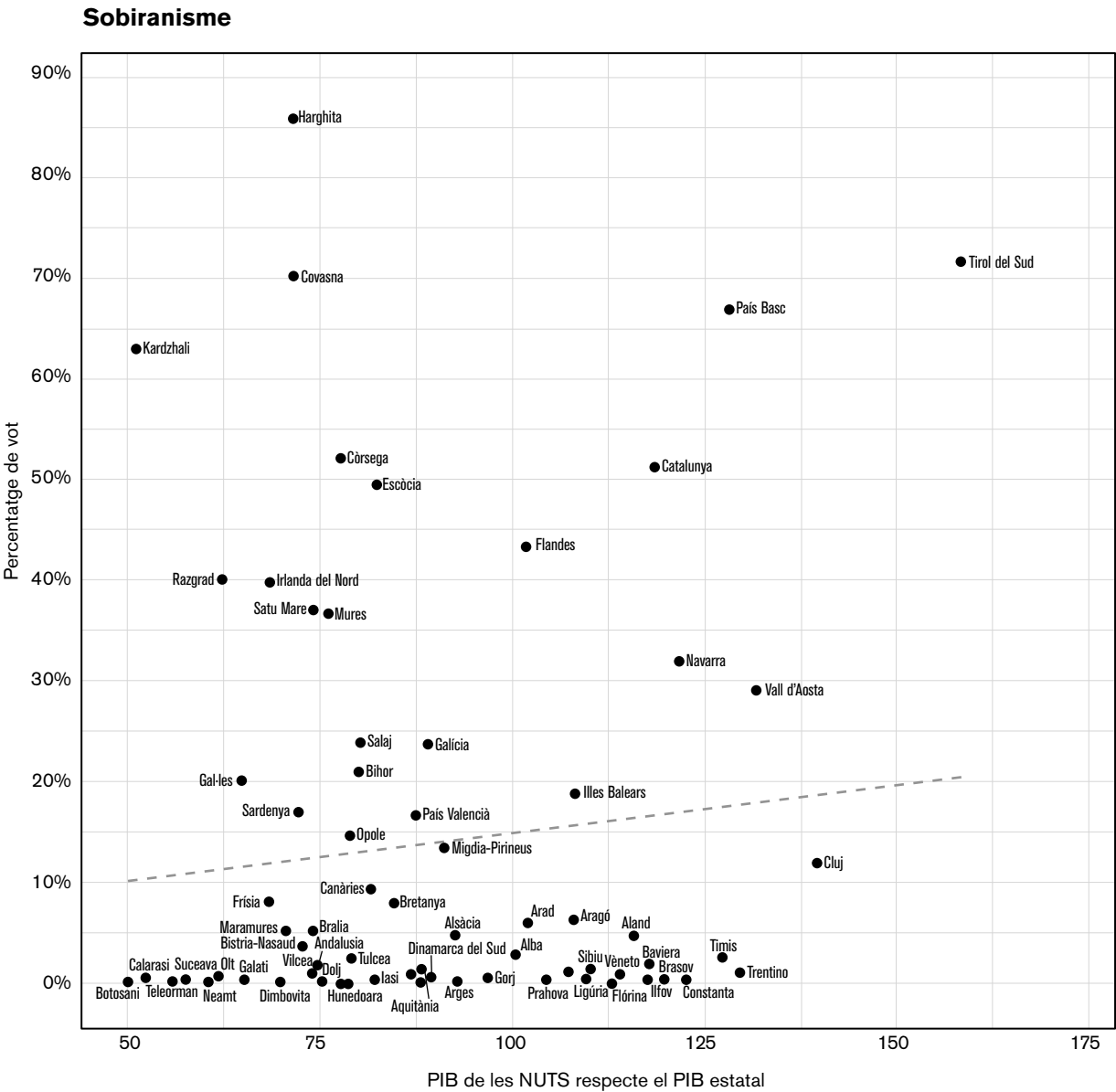
Font: Elaboració pròpia.

Mapa 4. Identitat regional autopercebuda

Font: Elaboració pròpia.

Figura 7. Correlació entre vot i PIB relatiu de les NUTS

Regionalisme

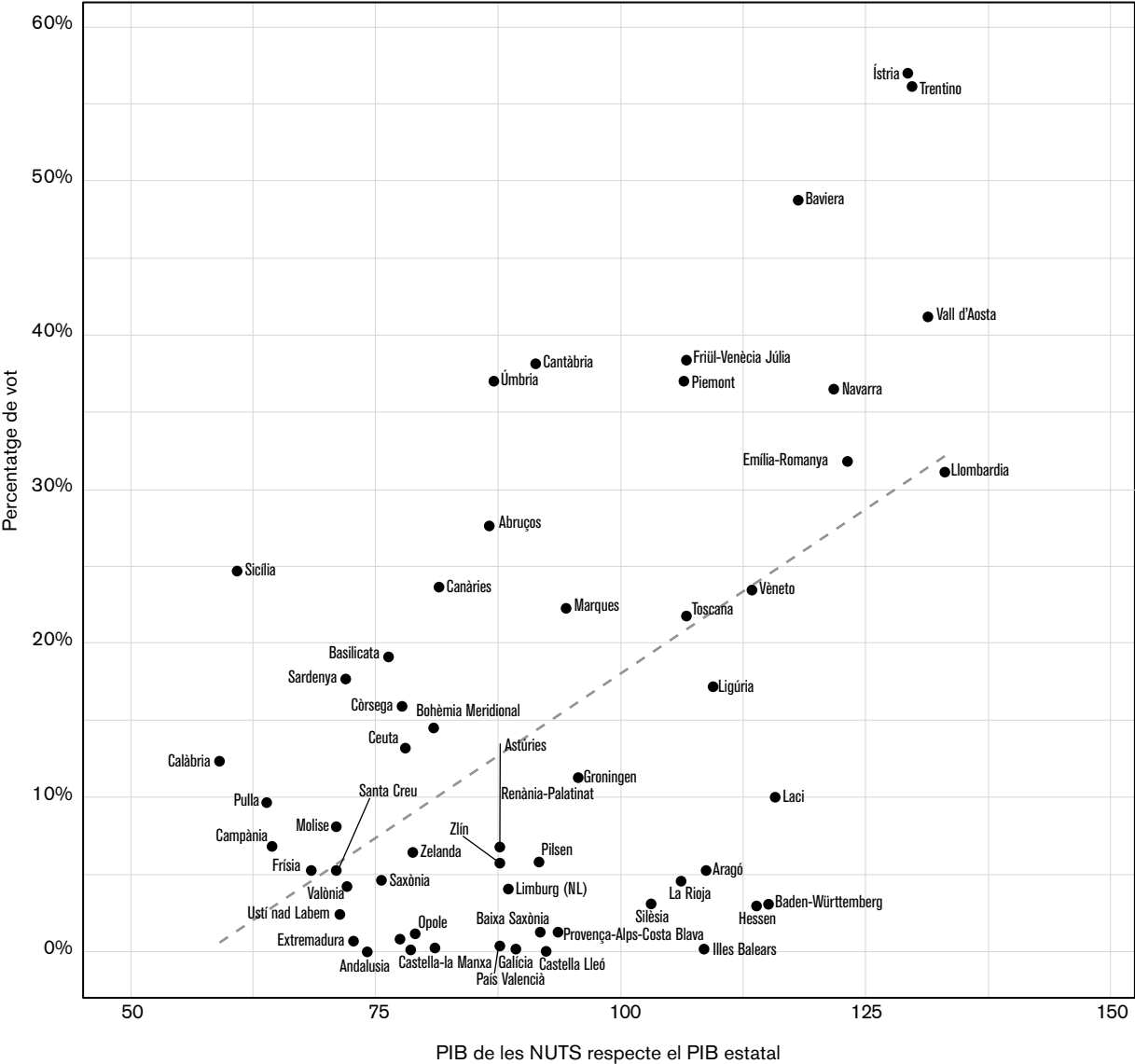
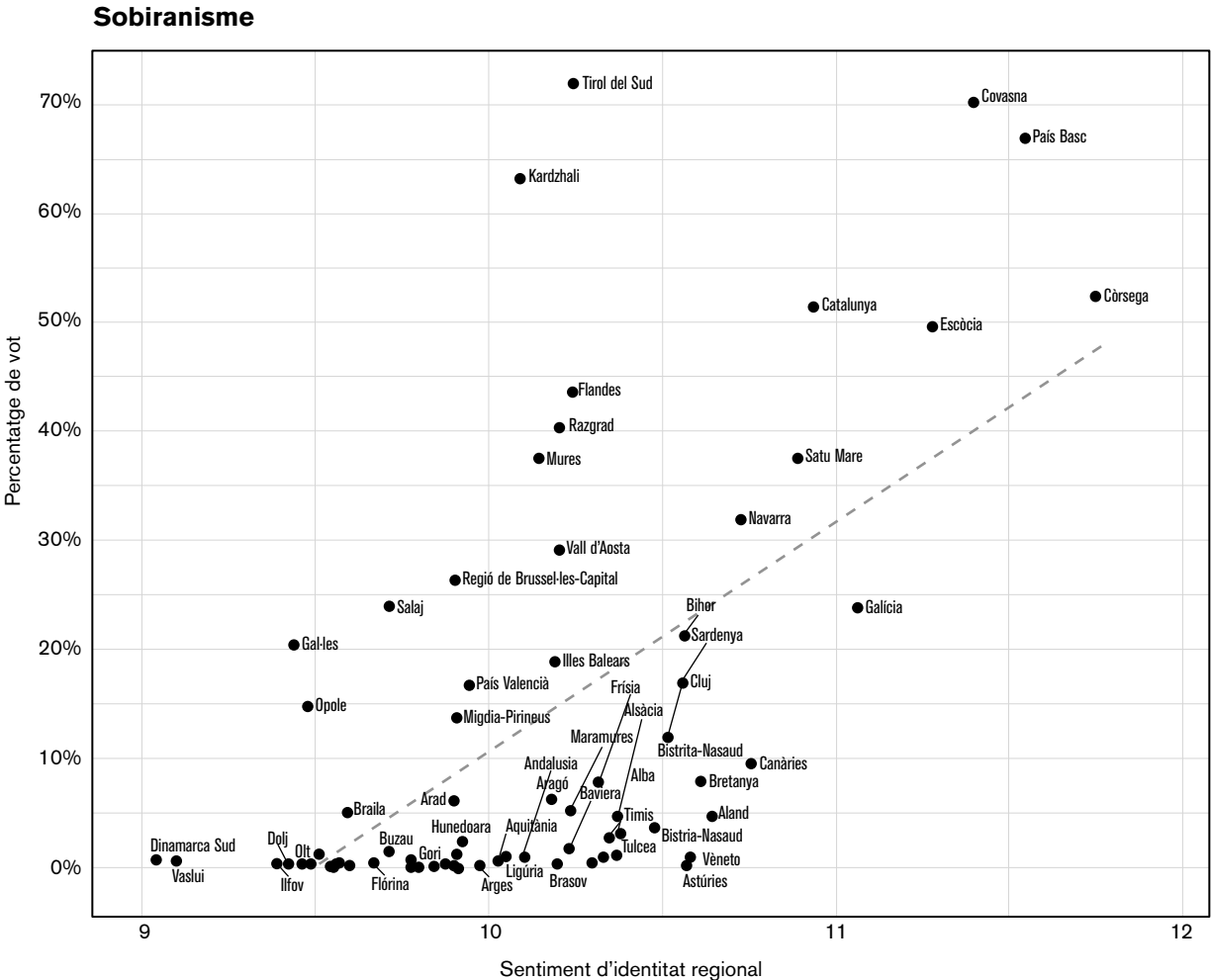
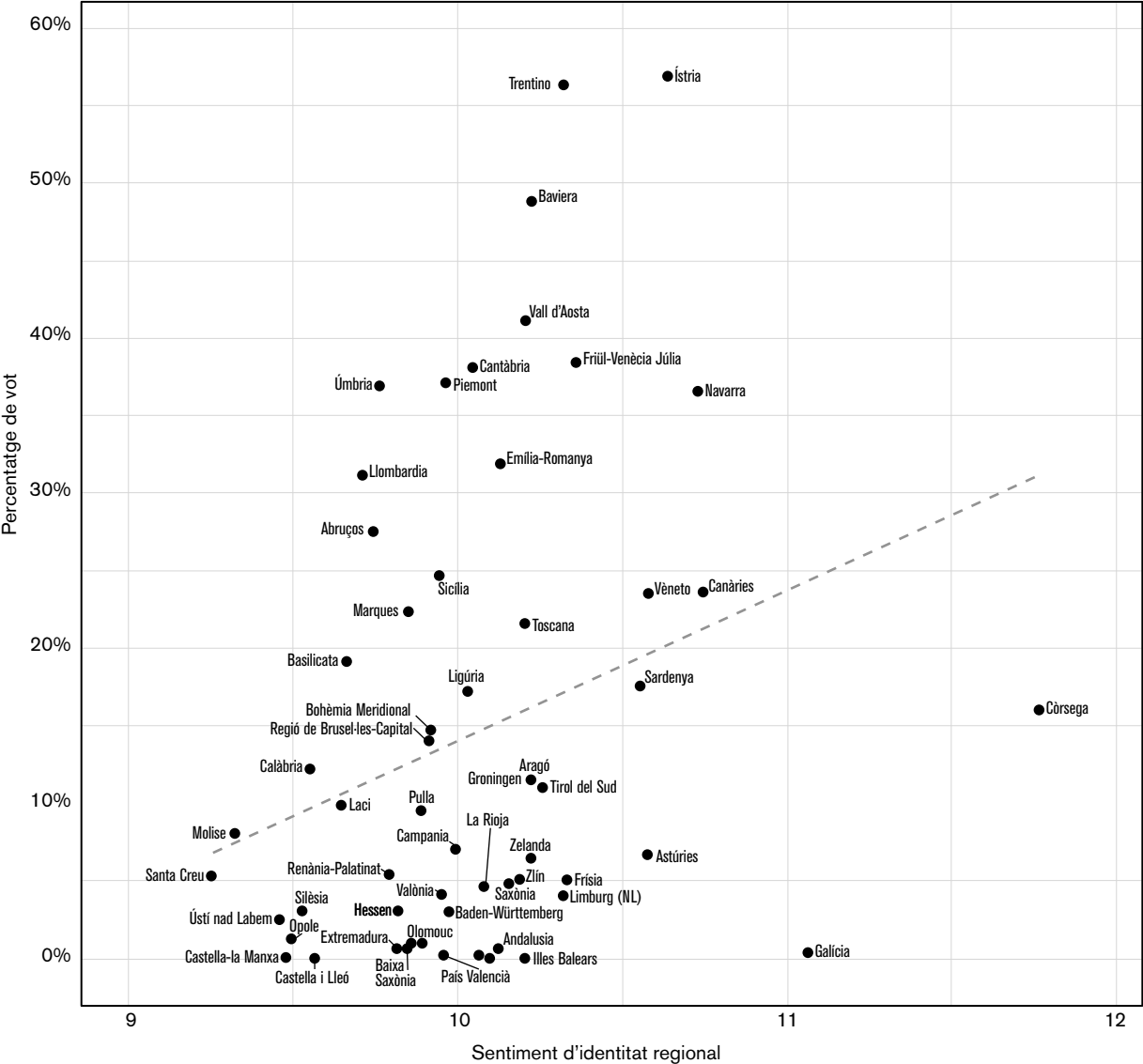

Figura 8. Correlació entre vot i identitat regional de les NUTS

L'eix horitzontal mesura el sentiment exclusiu cap a la regió. Els valors alts indiquen que la ciutadania s'identifica més amb la regió que amb l'estat, mentre que els valors baixos indiquen que la ciutadania s'identifica més amb l'estat que amb la regió. La variable és el resultat de restar al sentiment d'identificació amb la regió (escala 1 a 10, sent 10 una alta identificació amb la regió) el sentiment d'identificació amb l'estat (escala 1 a 10, sent 10 una alta identificació amb l'estat). La resta de les dues variables genera un nou indicador, que és el que s'observa el gràfic. L'escala té un màxim empíric de 19 (si tota la ciutadania sent màxima afinitat amb la regió i mínima afinitat amb l'estat) i un mínim empíric d'1 (si tota la ciutadania sent mínima afinitat amb la regió i màxima afinitat amb l'estat).

Regionalisme

La dificultat per explicar la variació en el vot regionalista i sobiranista a partir de les nostres variables dependents era, fins a cert punt, previsible. Al cap i a la fi, les hipòtesis que hem repassat a la secció dedicada a la revisió de literatura mostren que hi han moltes variables potencialment explicatives d'aquest fenomen. Cap teoria positiva del regionalisme i el sobiranisme posseeix un poder explicatiu únic; és per això que vam decidir incloure la bateria de variables que hem presentat a la secció anterior.

La relació entre el vot i les variables d'identitat regional i riquesa mostren que aquestes tenen un poder explicatiu notable d'aquest fenomen. Ara bé, ja hem dit que són lluny de permetre determinar el volum de vots a partits que formulen demandes territorials. Per exemple: regions amb una identitat territorial forta, com ara Bretanya o Astúries, presenten nivells de suport al regionalisme i sobiranisme molt baixos. D'altra banda, regions amb nivells d'identitat regional més baixos, com ara Gal·les, presenten un grau de suport al sobiranisme superior al 20%. En el cas de la riquesa relativa, mesurada com a posició relativa respecte a la mitjana del PIB estatal, els resultats són encara menys concloents. Es pot afirmar que no hi ha una relació clara entre riquesa i sobiranisme, mentre que el vot regionalista presenta molta variació. Regions amb nivells de riquesa inferiors a la mitjana estatal, com ara Satu Mare o Mureș –ambdues a Romania–, Cantàbria, Canàries o Sicília, presenten nivells de vot regionalista molt superiors a regions amb graus de riquesa relativa molt elevats. Mentrestant, de manera encara més contradictòria si es té en compte els discursos descrits a la primera secció sobre el suposat «egoisme econòmic» dels moviments sobiranistes, regions com Galícia, Sardenya, Gal·les, Irlanda del Nord, Còrsega o Escòcia presenten nivells de vot sobiranista molt elevats quan, de fet, tenen una nivell de riquesa inferior en relació a l'estat matriu. I cal remarcar que, de les dues regions d'Europa amb més vot estrictament independentista, una d'elles –Escòcia–, presenta nivells de riquesa relativa inferiors a la mitjana estatal.

Per tal de determinar l'efecte de les variables tot controlant tots els factors inclosos a la base de dades–, a la Taula 3, disponible a la pàgina 54, mostra els models de regressió múltiple que permeten observar l'efecte de cada variable sobre l'existència i la intensitat de les demandes territorials.

Intensitat i existència de demandes territorials

En aquestes regressions múltiples que presentem a la Taula 3, un primer model és de tipus logístic binomial i determina l'efecte de les variables sobre l'existència o no de demandes territorials – $N = 194$. Així, la variable dependent és binària en funció de si s'observa la presència de vot sobiranista o de vot regionalista. En aquest cas les variables que mostren tenir un poder explicatiu més fort corresponen a la identitat. La

identificació regional i el vincle amb Europa –no amb l'estat– tenen, com era d'esperar, un efecte positiu, és a dir, prediuen l'existència de moviments autodeterministes. Aquestes variables, però, són lluny de ser les úniques amb un poder explicatiu fort. Hi ha dos tipus més de variables que presenten valors estadístics significatius per predir l'emergència d'aquests moviments polítics: d'una banda, l'aspecte econòmic sembla tenir un efecte moderat i contradictori ja que, mentre que la riquesa relativa no presenta un efecte significatiu a nivell estadístic, el grau d'innovació de l'economia de la regió té un efecte clarament negatiu. Aquesta troballa apuntaria que aquestes regions solen tenir una posició relativament perifèrica a l'economia estatal, un fet que quedaria corroborat geogràficament per un efecte lleugerament positiu de la variable de distància respecte la capital de l'estat –tot i no ser significativa a nivell estadístic.

Un altre aspecte que presenta una associació des del punt de vista estadístic és l'apartat de valors, que ens dóna una bona mostra de la complexitat d'aquest fenomen: la tolerància de l'homosexualitat a la regió té un efecte positiu sobre l'aparició de demandes polítiques regionals, però la preferència pels valors tradicionals també té un efecte positiu, és a dir, també prediu l'aparició de demandes territorials. Més endavant, en analitzar els models sobre el suport a aquestes demandes, es veurà que aquests valors tenen efectes.

Els resultats d'aquest model logístic, en tot cas, no són gaire robusts a nivell d'estadística. El fet que la majoria de regions no presentin moviments d'aquest tipus fa que els intervals de confiança dels coeficients de cada variable siguin molt amplis amb poques variables significatives estadísticament. En definitiva, ens assenyala com és de difícil sostenir que podem reduir aquest fenomen a explicacions simplistes.

La intensitat de les demandes regionalistes i sobiranistes

Més enllà del model logístic per explicar l'existència d'aquests moviments, presentem tres models més que expliquen la intensitat de les demandes territorials – $N = 64$. D'una banda, un model general que inclou els vots regionalista i sobiranista. De l'altra, dos models més, un per a cada tipus de vot, regionalista i sobiranista.

Els resultats d'aquests models de regressió múltiple són estadísticament més robusts que els models presentats a la secció anterior. Si ens fixem en els coeficients i la significació de cada variable, observem que aquestes tenen un potencial explicatiu més fort. En aquest cas, la identitat i la riquesa relativa es confirmen com a dos factors explicatius forts del suport a aquests moviments: a les regions

amb més identitat regional, menys identificació amb l'estat i més riquesa relativa, hi ha més suport als partits que formulen demandes d'autogovern o de sobirania.

A aquestes variables cal afegir-hi la geografia, que aquí es confirma com una variable significativa: a més distància de la capital, més vot regionalista o sobiranista, si bé al model de vot regionalista i independentista no és una variable significativa. A més, nivells baixos de satisfacció amb el govern central també semblarien correlacionar positivament –sempre controlant la resta de variables– amb el suport a les demandes territorials. En aquest model, la preferència per valors tradicionals no té un efecte estadístic significatiu, però sí que tenen un efecte positiu les preferències igualitaristes.

Regionalisme no és sobiranisme

L'aspecte més interessant dels models següents sorgeix de la comparació entre les regressions múltiples degudes al vot estrictament regionalista comparat amb el vot sobiranista. La comparació entre aquests tercer i quart model ens permet fer troballes interessants des del punt de vista de la política comparada i de la recerca empírica sobre els moviments d'aquest tipus.

En primer lloc, la identitat regional es confirma com el factor principal per explicar el vot sobiranista, en canvi, aquest efecte desapareix en el vot regionalista. La identificació regional i la manca d'identificació amb l'estat del qual formen part són les principals variables explicatives del grau de suport al sobiranisme. Tanmateix, a partir d'aquí les diferències són força acusades entre els dos tipus de demandes. La major riquesa relativa, així com la manca d'innovació econòmica, es confirmen com les variables clau per entendre el regionalisme, mentre que aquestes variables no tenen un efecte clar sobre el grau de suport al sobiranisme.

En canvi, les actituds socials progressistes a l'eix ideològic esquerra-dreta tenen un efecte positiu sobre el suport al sobiranisme, sense que s'observi el mateix efecte en el regionalisme que, tot i així, presenta una lleugera associació amb les preferències per polítiques igualitaristes. Resulta especialment interessant el contrast de variables sobre preferències pels valors tradicionals amb un efecte positiu en el regionalisme que no s'observen en el cas del sobiranisme.

Taula 3. Efecte de les variables explicatives als models de regressió

Dimensió	Variable	Model sobre existència vot autodeterminista	Model sobre vot regionalista i sobiranista	Model sobre vot regionalista	Model sobre vot sobiranista
Economia	PIB per càpita relatiu		0,02***	0,02**	
	Innovació regional	-0,06***			-0,01*
Geografia de la població	Densitat de població				0,0003**
	Distància				-0,08*
Identitat nacional	Identificació estat		-0,57***		-0,46**
	Identificació Europa				
	Identificació exclusiva regió	4,65***	0,89**		1,43***
Actituds polítiques	Ideologia esquerra-dreta				-0,38*
	Satisfacció amb el govern central				
Actituds socials	Igualitarisme		0,47**	0,53*	
	Discurs xenòfob	-1,43**	-0,83***	-0,78**	
	Tolerància vers l'homosexualitat	1,26**			
	Preferència pels valors tradicionals	1,2**		0,59**	

El quadre inclou només les relacions que tenen significació estadística en cada model. El grau de significació estadística indica la probabilitat que hi hagi relació entre la variable que s'indica a les files i la variable que es vol explicar en cada model. Tres asteriscs indiquen més probabilitat de relació que un asterisc.

6

DISCUSSIÓ I CONCLUSIONS

Les observacions descrites a la secció anterior mostren fins a quin punt les demandes sobiranistes s'expliquen de manera diferent a les que es formulen des del regionalisme. Tanmateix, cal admetre d'entrada els límits del nostre estudi. La robustesa dels models no ens permet anar gaire més enllà degut al número reduït de casos – $N = 194$ i $N = 64$ – de què disposem. A més, cal no oblidar que s'ha treballat a partir de dades agregades, de manera que aquests resultats estan subjectes a possibles errors de fal·làcia ecològica que s'haurien de compensar combinant dades individuals i agregades tot emprant models estadístics més sofisticats.

En aquest estudi hem analitzat de manera empírica el suport a les demandes autodeterministes, definides de manera àmplia com a regionalistes i sobiranistes, al conjunt de la UE-28. Ho hem fet mitjançant una base de dades pròpia que recull la nostra variable dependent –vot a partits regionalistes i sobiranistes– i les nostres variables independents, resumides a la Taula 2. Els resultats de l'estudi, que recollim de manera sintètica a la Taula 3, ens permeten arribar a conclusions preliminars que, d'una banda han de ser discutides, i de l'altra, obren la porta a futures recerques en la mateixa línia però amb més dades i precisió analítica.

En primer lloc, el poder explicatiu dels models i les variables de què disposem ens obliguen a anar amb certa cautela a l'hora de contrastar les explicacions que hem

descriu a la segona secció a partir de la literatura especialitzada. Els resultats ens mostren una heterogeneïtat de moviments d'aquest tipus molt notable que, en tot cas, no s'expliquen per una sola teoria sinó per un conjunt de factors que tenen una interacció complexa entre ells.

Si ens fixem en les troballes més rellevants, podem afirmar que la identitat regional és el principal factor explicatiu tant de l'existència de moviments autodeterministes com de la intensitat de les seves demandes –en ambdues versions, regionalista i independentista. A partir d'aquí, s'observen diferències notables que emergeixen clarament quan distingim el vot autodeterminista en general dels casos més específics de demandes regionalistes, d'una banda, i sobiranistes, de l'altra.

Si reprenem els prejudicis descrits a la introducció de l'estudi, podem afirmar que aquests no disposen, en bona mesura, d'un suport empíric sòlid que els justifiqui. No es pot afirmar amb rotunditat que aquesta mena de moviments sempre corresponguin a posicions conservadores o a regions més riques que la resta. L'única certesa que extraïem dels models que hem utilitzat per analitzar la nostra base de dades és que, efectivament, la identitat regional i la manca d'identificació amb l'estat semblen ser variables significatives per explicar l'aparició de demandes territorials.

A aquesta certesa podem afegir una segona conclusió rellevant: regionalisme i sobiranisme semblen tenir factors explicatius força diferenciats. Mentre el primer es correspon a casos amb menor identitat regional –aquesta variable no sembla significativa a l'hora d'explicar aquestes demandes–, major riquesa i posicions més conservadores, el sobiranisme tindria una clara relació amb les identitats nacionals subestats i amb posicions progressistes, sense anar necessàriament lligat a la riquesa de la regió –sense efecte estadístic–, però sí a una posició geogràfica perifèrica.

Aquestes troballes a partir d'una anàlisi empírica i contrastable, i no pas a partir de prejudicis, suggereixen una doble lectura que haurà de ser analitzada en futures investigacions i que, en bona mesura, corrobora estudis citats a la nostra revisió de bibliografia: primer, l'acomodació de les demandes territorials, que hem anomenat moviments autodeterministes en sentit ampli, passa per una major integració de les identitats subestats, però també per entendre que les causes de moltes demandes regionalistes són diferents de les causes de demandes sobiranistes. Segon, tal com hem remarcat, l'aproximació a aquest fenomen no es pot fer a partir de prejudicis, sinó que requereix més treballs, més dades i, sobretot, una comprensió detallada de les demandes territorials a la UE.

La UE no disposa actualment de la voluntat política per abordar aquesta qüestió. Al contrari, les institucions comunitàries, de la mà dels principals estats membres, continuen replegades en el discurs estatista que hem denunciat en aquest estudi. Sense una major sensibilitat i polítiques d'acomodació d'aquest fenomen, la UE s'arrisca a perdre legitimitat davant d'una part important de la ciutadania que, de maneres molt diverses, reivindica el dret a ser escoltada mitjançant el suport a formacions regionalistes i sobiranistes.

7

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

ALESINA, Alberto; SPOLAORE, Enrico. *The Size of nations*. Cambridge (MA): MIT Press, 2005.

ALESINA, Alberto; SPOLAORE, Enrico; WACZIARG, Romain. «Economic integration and political disintegration» [en línia]. A *American Economic Review*, núm. 90 (5), pàg. 1276-1296, 2000. Disponible a: <www.doi.org>.

BASTA, Karlo. «The State between minority and majority nationalism: Decentralization, symbolic recognition, and secessionist crises in Spain and Canada» [en línia]. A *Publius: The Journal of Federalism*, núm. 48 (1), pàg. 51-75, 2018. Disponible a: <www.doi.org>.

BOLTON, Patrick; ROLAND, Gérard. «The breakup of nations: A political economy analysis». A *The Quarterly Journal of Economics*, núm. 112 (4), pàg. 1057-1090, 1997.

BOSSACOMA, Pau. *Secessió i integració a la Unió Europea: Catalunya nou Estat de la Unió?*, Barcelona: Institut d'Estudis de l'Autogovern.

CEAUX, Pascal. «Jürgen Habermas: 'En Europe, les nationalismes sont de retour'» [en línia]. A *Le Express*, de 17 de novembre de 2014. Disponible a: <www.lexpress.fr>.

CHARRON, Nicholas; LAPUENTE, Victor; BAUHR, Monika. «Sub-national quality of government in EU member states: Presenting the 2021 European Quality of Government Index and its relationship with Covid-19 indicators». Göteborg: The Quality of Government Institute, 2021.

COGGINS, Bridget. «Friends in high places: International politics and the emergence of states from secessionism». A *International Organization*, 65 (3), pàg. 433-467, 2011. Disponible a: <www.doi.org>.

COGGINS, Bridget. *Power politics and state formation in the twentieth century: The dynamics of recognition*. Cambridge: Cambridge University Press, 2014.

CONNOR, Walker. *Ethnonationalism: The quest for understanding*. Princeton: Princeton University Press, 2018.

DALLE MULLE, Emmanuel; SERRANO, Ivan. «Between a principled and a consequentialist logic: Theory and practice of secession in Catalonia and Scotland» [en línia]. A *Nations and Nationalism*, núm. 25 (2), pàg. 630-651, 2019. Disponible a: <www.doi.org>.

DION, Stéphane. «Why is secession difficult in well-established democracies? Lessons from Quebec» [en línia]. A *British Journal of Political Science*, núm. 26 (2), pàg. 269-283, 1996. Disponible a: <www.doi.org>.

EUROSTAT, «Regional GDP per Capita Ranged from 31% to 626% of the EU Average in 2017» [en línia]. Disponible a: <www.ec.europa.eu>.

FIELDHOUSE, Ed. «British Election Study Internet Panel Waves 1-20» [en línia], 2020. Disponible a: <www.britishelectionstudy.com>.

FRIIS, Karsten. «The referendum in Montenegro: The EU's 'postmodern diplomacy'» [en línia]. A *European Foreign Affairs Review*, núm. 12, pàg. 67-88, 2007. Disponible a: <www.academia.edu>.

GREENFELD, Liah. *Nationalism: Five Roads to Modernity*. Cambridge (MA): Harvard University Press, 1992.

GRIFFITHS, Ryan. *Age of secession*. Cambridge University Press, 2016.

GRIFFITHS, Ryan D.; BUTCHER, Charles R. «Introducing the international system(s) Dataset (ISD), 1816-2011» [en línia]. Harvard Dataverse, 2013. Disponible a: <www.doi.org>.

GRIFFITHS, Ryan D.; MARTINEZ, Angely. «Local conditions and the demand for independence: A dataset of secessionist grievances» [en línia]. *A Nations and Nationalism*, núm. 27 (2), pàg. 580-590, 2020. Disponible a: <www.doi.org>.

GRIFFITHS, Ryan D.; MURO, Diego (ed.). *Strategies of secession and counter-secession*. Londres: ECPR Press, 2020.

HAUTE, Emilie van; PAUWELS, Teun; SINARDET, Dave. «Sub-state nationalism and populism: the cases of Vlaams Belang, New Flemish Alliance and DéFI in Belgium». *A Comparative European Politics*, núm. 16 (6), pàg. 954-975, 2018.

HECHTER, Michael. *Internal colonialism*. 2a edició. New Brunswick (NJ): Routledge, 1998.

HECHTER, Michael. *Containing nationalism*. Oxford: Oxford University Press, 2000.

HIERRO, María José; GALLEGÓ, Aina. «Identities in between: Political conflict and ethnonational identities in multicultural states» [en línia]. *A Journal of Conflict Resolution*, núm. 62 (6), pàg. 1314-39. Disponible a: <www.doi.org>.

HOOGHE, Liesbet. *Multi-level governance and European integration*. 1a edició. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers, 2001.

HOROWITZ, Donald L. «Patterns of ethnic Separatism» [en línia]. *A Comparative studies in society and history*, núm. 23 (2), pàg. 165-95, 1981. Disponible a: <www.doi.org>.

HOROWITZ, Donald L. *Ethnic groups in conflict, updated edition with a new preface*. 2a edició. Berkeley (CA): University of California Press, 2000.

HOUTEN, Pieter Van. «Regionalist challenges to European states: A quantitative assessment» [en línia]. A

Ethnopolitics núm. 6 (4), pàg. 545-568, 2007. Disponible a: <www.doi.org>.

KALLIS, Aristotle. «Populism, sovereigntism, and the unlikely re-emergence of the territorial nation-state» [en línia]. A *Fudan Journal of the Humanities and Social Sciences*, núm. 11 (3), pàg. 285-302, 2018. Disponible a: <www.doi.org>.

KARTSONAKI, Argyro. «The false hope of remedial secession: Theory, law, and reality». A GRIFFITHS, Ryan; MURO, Diego (eds.). *Strategies of secession and counter-secession*. Londres: Rowman and Littlefield International - ECPR Press, 2020.

KEATING, Michael. *Rescaling the European state: The making of territory and the rise of the meso*. 1a edició. Oxford: Oxford University Press, 2013.

KRAUSE, Peter. *Rebel power: Why national movements compete, fight, and win*. Cornell: Cornell University Press, 2017.

LAHTI, Leo (et al.). «Retrieval and analysis of Eurostat Open Data with the Eurostat Package». A *The R Journal*, núm. 9 (1), pàg. 385-392, 2017.

LIPSET, Seymour M. *The revolt against modernity*. Piscataway (NJ): Transaction Publishers, 1985.

LIPSET, Seymour M.; ROKKAN, Stein. *Party systems and voter alignments: Cross-national perspectives*. Nova York: Free Press, 1967.

LÓPEZ, Jaume; SANJAUME-CALVET, Marc; SERRANO, Ivan. «Demandes de noves estatilitats al segle XXI: L'estat de la qüestió en la literatura acadèmica». A *Idees: Revista de temes contemporanis*, núm. 33, pàg. 13-28, 2010.

MILL, John Stuart. *Considerations on representative government*. Londres: Parker, Son, and Bourn, 1861.

MUÑOZ, Jordi. «Una revolta interclassista: anàlisi de la relació entre renda i independentisme» [en línia]. A *Eines*, núm. 39, pàg. 74-89, 2020. Disponible a: <www.irla.cat>.

NELSON, Elizabeth. «A successful secession: what does it take to secede?», *Territory, Politics, Governance*, 2021. Disponible a: <www.doi.org>.

NORRIS, Pippa; INGLEHART, Ronald. *Cultural backlash: Trump, Brexit, and authoritarian populism*. Nova York: Cambridge University Press, 2019.

NORWEGIAN CENTRE FOR RESEARCH DATA. «ESS Round 8: European Social Survey Round 8 Data, Edition 2.2» [en línia]. Disponible a: <www.doi.org>.

PIKETTY, Thomas. «The Catalan syndrom» [en línia]. A *Le Monde*, de 14 de novembre de 2017. Disponible a: <www.lemonde.fr>.

PIKETTY, Thomas. «Thomas Piketty: 'Em disculpo amb els independentistes d'esquerrres'» [en línia]. A *Ara*, de 7 de gener de 2020. Disponible a: <www.ara.cat>.

REQUEJO, Ferran; NAGEL, Klaus-Jürgen. «Democracy and borders: External and internal secession in the European Union». A JORDANA, Jacint; KEATING, Michael; MARX, Axel; WOUTERS, Jan (eds.). *Changing borders in Europe: Exploring the dynamics of integration, differentiation and self-determination in the European Union*. Pàg. 146-62. Londres/Nova York: Routledge, 2019.

RIKER, William H. *Federalism: Origin, operation, significance*. Boston (MA): Little, Brown, and Company, 1964.

ROEDER, Philip G. *Where nation-states come from: Institutional change in the age of nationalism*. Princeton: Princeton University Press, 2007.

SAMBANIS, Nicholas; GERMANN, Micha; SCHÄDEL, Andreas. «SDM: A New Data Set on self-determination movements with an application to the reputational theory of conflict» [en línia]. A *Journal of Conflict Resolution*, núm. 62 (3), pàg. 656-686, 2018. Disponible a: <www.doi.org>.

SANJAUME-CALVET, Marc. «The morality of secession: Secessionist and antiseccessionist arguments in the Catalan case». A CUADRAS-MORATÓ, Xavier (ed.). *Catalonia: A new independent state in Europe? A debate on secession within the European Union*, pàg. 82-106. Londres/Nova York: Routledge, 2016.

- SANJAUME-CALVET, Marc. «Moralism in theories of secession: A realist perspective» [en línia]. A *Nations and Nationalism*, núm. 26 (2), pàg. 323-343, 2020. Disponible a: <www.doi.org>.
- SERRANO, Ivan; BONILLO, Albert. «Boundary shifts and vote alignment in Catalonia» [en línia]. A *Ethnicities*, núm. 17 (3), 2016. Disponible a: <www.doi.org>.
- SIROKY, David S.; CUFFE, John. «Lost autonomy, nationalism and separatism» [en línia]. A *Comparative Political Studies*, núm. 48 (1), pàg. 3-34, 2015. Disponible a: <www.doi.org>.
- SIROKY, David S.; MUELLER, Sean; HECHTER, Michael. «Center-periphery bargaining in the age of democracy». A *Swiss Political Science Review*, núm. 22 (4), pàg. 439-53, 2016.
- SORENS, Jason. *Secessionism: Identity, interest, and strategy*. Montreal/Ithaca: McGill-Queen's University Press, 2012.
- TAMIR, Yael. *Why nationalism*. Princeton: Princeton University Press, 2019.
- TECHSLIDES. «List of countries and capitals» [en línia], 2013. Disponible a: <www.techslides.com>.
- WEBB, Matthew J. «The importance of predecessor centers of sovereignty and processes of state formation in explaining secession» [en línia]. A *Defense & Security Analysis*, núm. 31 (1), pàg. 22-34, 2015. Disponible a: <www.doi.org>.
- WEILER, Joseph H. «Secessionism and its discontents». A CLOSA, Carlos (ed.). *Secession from a member state and withdrawal from the European Union: Troubled membership*. Pàg. 12-31. Cambridge: Cambridge University Press, 2017.
- WINTER, Lieven De; TURSAN, Huri. *Regionalist parties in western Europe*. Londres/Nova York: Routledge, 2003.
- WOOD, John R. «Secession: A comparative analytical framework» [en línia]. A *Canadian Journal of Political Science/Revue Canadienne de Science Politique*, núm. 14 (1), pàg. 107-134, 1981. Disponible a: <www.doi.org>.

ZUBER, Christina Isabel; SZÖCSIK, Edina. «Ethnic outbidding and nested competition: Explaining the extremism of ethnonational minority parties in Europe». *A European Journal of Political Research*, núm. 54 (4), pàg. 784-801, 2015.

